

Bewegingsonderwijs is meer dan het spelen met een bal

Stand van zaken op de Pabo's

1 INLEIDING	3
2 ONDERZOEK	5
2.1 Vraagstelling voor onderzoek bij de Pabo's	5
2.2 Documenten en interviews	5
2.3 Kader	5
2.4 Vragenlijst	6
2.5 Respons	6
3 RESULTATEN	7
3.1 De totstandkoming van de Leergang bewegingsonderwijs	7
3.2 Algemene gegevens	9
3.3 Licentie	10
3.4 Organisatie op de Pabo	13
3.5 Getallen	20
3.6 Kwalitatief oordeel	23
4 SAMENVATTING EN CONCLUSIES	27
4.1 Samenvatting	27
4.2 Conclusies	31
5 BIJLAGEN	33
5.1 Vragenlijst	33
5.2 Tabellen	40

Inhoud

1 INLEIDING

Rond de bevoegdheid voor het vak bewegingsonderwijs (lichamelijke opvoeding) in het primair onderwijs en de opleiding voor dit vak op de Pabo is sinds een aantal jaren de situatie gewijzigd. Deze wijziging houdt in dat de bevoegdheid voor het geven van onderwijs in het vak bewegingsonderwijs (lichamelijke opvoeding) van afgestudeerden van de opleiding tot leraar basisonderwijs (Pabo) is beperkt tot het geven van dit vak aan de eerste twee groepen van het basisonderwijs en aan de groepen bestemd voor leerlingen tot zeven jaar bij speciale scholen voor basisonderwijs en scholen voor speciaal onderwijs. De pas afgestudeerde leraren kunnen door het voltooien van de "Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via Pabo" de brede, volledige bevoegdheid alsnog verkrijgen. De Pabo's bieden hiervoor zowel een initieel traject in de vorm van een minor als een postinitieel traject in de vorm van een master als scholingstraject aan.

Deze maatregel is een gevolg van een door de Tweede Kamer aangenomen amendement dat in 1997 is ingediend bij de behandeling van een wijziging van de Wet op het primair onderwijs (conform het bepaalde in artikel 186 van de WPO en de betreffende wettekst in de WPO). Het doel hiervan is een impuls te geven aan de kwaliteit van het bewegingsonderwijs in het primair onderwijs. Doordat de Pabo wordt ontlast van de taak om de opleiding voor het vak bewegingsonderwijs in volle breedte (gericht op alle groepen) aan te bieden kan de opleiding zich concentreren op het geven van het bewegingsonderwijs aan het jonge kind (groep 1 en 2). De kwaliteit van het bewegingsonderwijs aan het oudere kind (groep 3 tot en met 8) wordt eveneens versterkt, doordat een specifiek en intensief scholingstraject moet worden gevolgd (de Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via Pabo), alvorens de bevoegdheid voor het oudere kind te verkrijgen. Deze Leergang wordt afgesloten met een door het Ministerie van OC&W erkend getuigschrift. Hiermee genereert de Leergang direct ook een civiel effect.

Met ingang van het schooljaar 2001-2002 bieden alle Pabo's op het gebied van bewegingsonderwijs een smal programma aan, dat wil zeggen een opleidingsprogramma dat zich louter richt op het 'jonge kind'. Verreweg de meeste studenten ronden hun opleiding na vier jaar af aan het einde van het schooljaar 2004-2005. Met ingang van het studiejaar 2004-2005 is gestart met het aanbieden door de Pabo's van de Leergang bewegingsonderwijs.

De Minister heeft in het voorjaar 2006 de Tweede Kamer toegezegd de Leergang in het najaar 2007 te evalueren. Twee punten zijn hierbij van belang:

1. De zwaarte van het vereiste kennis- en vaardigheidsniveau. Op dit punt zijn er kritische geluiden vanuit het scholenveld en cursisten over het mogelijk te hoge ambitieniveau van de Leergang; omvang en studiebelasting zouden met name voor beginnende leraren een belemmering vormen.
2. De beperkte inzetbaarheid van de Pabo-abituriënten kan leiden tot praktische problemen binnen de scholen. De nieuwe situatie heeft gevolgen voor de positie van de pas afgestudeerden op de arbeidsmarkt.

Inmiddels heeft de Minister de Tweede Kamer laten weten dat de vanwege de hiervoor genoemde signalen de evaluatie van de Leergang versneld zal plaatsvinden. De evaluatie dient zowel kwalitatieve en kwantitatieve informatie aan te leveren op basis waarvan de overheid in samenspraak met deskundigen en aanbieders afwegingen kan maken die tot een eventuele bijstelling van de Leergang kunnen leiden. Belangrijke aspecten hierbij zijn de ervaringen van aanbieders, cursisten en afnemend scholenveld met de nieuwe situatie en de opvattingen van inhoudsdeskundigen over de huidige opleiding. Tevens gaat het daarbij om de arbeidsmarktconsequenties.

In dit rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek bij de aanbieders, de Pabo's. In hoofdstuk 2 wordt de onderzoeksopzet beschreven. Hoofdstuk 3 geeft de resultaten weer van de evaluatie (documenten, interviews en vragenlijstonderzoek). Hoofdstuk 4 sluit af met een samenvatting en conclusies. In de Bijlage worden de vragenlijst en enkele tabellen weergegeven.

2 ONDERZOEK

2.1 Vraagstelling voor onderzoek bij de Pabo's

De centrale vraag voor het onderzoek bij de Pabo's is hoe het programma er uit ziet voor en na wijziging ('staalkaart') van de wet. De volgende punten moeten daarin helder worden:

- a. programma in theorie (opzet van de SLO, studiegidsen) en in uitvoering (werking op verschillende Pabo's) (inhoudselementen, thema's, eindtermen, kwaliteitszorgdocumenten conform toetsingskader, accreditatie, diepgang);
- b. kennis, vaardigheden, competenties;
- c. begeleiding, toetsing en eventuele vrijstellingen (EVC's, certificeringseisen, normen, wie beoordeelt dit);
- d. omvang in uren (aanwezigheid, praktijkcomponent, studieduur, vertraging en studiebelasting);
- e. organisatie op de Pabo (in minor of major programma, planning, organisatorische inbedding, bevoegdheden).

Een oordeel over de zwaarte van de Leergang Bewegingsonderwijs moet in relatie gezien worden met het beoogde doel van kwaliteitsverbetering.

2.2 Documenten en interviews

Met een aantal sleutelfiguren van de Pabo's, het bewegingsonderwijs en de Stichting Post HBO zijn gesprekken gevoerd, waar dieper op de punten uit het kader kon worden ingegaan. Ook zijn diverse relevante documenten bestudeerd. De bevindingen worden in hoofdstuk 3 meegenomen.

2.3 Kader

Om de bovenstaande punten te kunnen meten, is een kader ontwikkeld, van waaruit de vragenlijst voor de Pabo's is vormgegeven.

a. in theorie en in uitvoering aangeven van b. kennis, vaardigheden, competenties

De opzet van de Leergang Bewegingsonderwijs zoals deze door de SLO is vormgegeven en door het LOBO in grote lijnen is gevolgd, is voor de Stichting Post HBO uitgangspunt bij de accreditatie van de Pabo's die de Leergang aan willen bieden.

Onderzocht is op welke wijze (de hoofdlijnen van) de kennis, vaardigheden, competenties, thema's, inhoud, toetsing etc. terugkomt bij de verschillende Pabo's.

c. begeleiding, toetsing en eventuele vrijstellingen

Aan de Pabo's is gevraagd hoe ze begeleiding, toetsing en vrijstellingen hebben geregeld. Het gaat dan om certificeringseisen, normen, wie beoordeelt en waarop, hoe wordt met EVC's omgegaan?

d. omvang in uren

Er is niet gevraagd naar het aantal uren dat een student/cursist aanwezig moet zijn, daar dit met de certificering al is geregeld. Wel wordt bij de onderzoeksresultaten aangegeven hoe groot de praktijkcomponent is (zelf lesgeven, observeren, reflecteren, verslaglegging), studieduur, vertraging (ook in relatie met kwantitatief onderzoek) en studiebelasting.

e. organisatie op de Pabo

De Pabo's bieden verschillende programma's aan: in minor of major cq. master programma. Hoe doen ze dat, hoe wordt er gepland, wat is de organisatorische inbedding en is er iets bekend over bevoegdheden?

2.4 Vragenlijst

Binnen de evaluatiecommissie en na gesprekken met een aantal inhoudelijk deskundigen is de vragenlijst voor de Pabo's ontwikkeld. Vervolgens is deze via Pabo-web en met een mail aangekondigd bij alle Pabo-directeuren. De vragenlijst kon via internet worden ingevuld, nadat de betrokkenen met een unieke gebruikersnaam en wachtwoord waren ingelogd.

2.5 Respons

Van de 26 Pabo's die zijn benaderd om de vragenlijst in te vullen, hebben op 25 september 2007 20 Pabo's de vragenlijst volledig ingevuld (78%). Soms waren er technische problemen: zo heeft één respondent de vragenlijst niet volledig ingevuld en een andere respondent kon niet op tijd inloggen. Op een aantal Pabo's hebben diepte-interviews plaatsgevonden; soms hebben deze Pabo's óók de vragenlijst ingevuld. Twee respondenten hebben de vragenlijst na de sluitings- en verwerkingdatum ingevuld (de kwalitatieve resultaten en enkele kwantitatieve data zijn nog meegenomen). Uiteindelijk zijn van vier Pabo's geen gegevens verkregen; deze Pabo's hadden te maken met wisseling in het management. Een deel van de respondenten heeft niet alle vragen kunnen invullen omdat ze (nog) geen postinitieel programma voor bewegingsonderwijs aanbieden.

3 RESULTATEN

3.1 De totstandkoming van de Leergang bewegingsonderwijs

Halverwege de jaren negentig werd door SLO een grote achteruitgang geconstateerd in opleidingstijd die werd besteed aan het bewegingsonderwijs en ook werden er grote verschillen geconstateerd tussen opleidingen. Op 8 mei 1998 verschijnt van de hand van de toenmalige staatssecretaris Netelenbos een brief waarin zij aangeeft maatregelen te gaan treffen om de bevoegdheidsregeling voor het vak lichamelijke opvoeding op de basisschool te veranderen. Iedereen met Pabo-diploma is, na inwerking treden van de Wetswijziging, uitsluitend nog bevoegd om het vak aan groep 1 en 2 te geven. Degenen die, met Pabo-diploma, de bevoegdheid voor groep 3 tot en met 8 willen behalen moeten daarvoor een apart scholingstraject gaan volgen. Hiertoe diende de Wet op het primair onderwijs (WPO) en de Wet op de expertisecentra (WEC) gewijzigd te worden. Doel van deze wetswijziging was het bewegingsonderwijs op de basisschool van een kwaliteitsimpuls te voorzien omdat de huidige kwaliteit als onvoldoende gekenmerkt werd. Het onderwijs in bewegen aan deze groepen moest dientengevolge gegeven gaan worden door daartoe speciaal opgeleide vakleerkrachten.

De wet is vervolgens aangepast (Staatsblad, 375, Wet van 28 juni 2001). In de Memorie van Toelichting op de wetswijziging (vergaderjaar 00-01, 27616, nr. 3) wordt aangegeven dat het wetsvoorstel een onderdeel vormt van het beleid om een impuls te geven aan de kwaliteit van het onderwijs in het vakgebied lichamelijke opvoeding door de opleidingen te ontlasten van de taak om de opleiding voor dit vakgebied gericht op de hele leeftijdsgroep aan te bieden. Enerzijds werd het curriculum van de reguliere Pabo-opleiding geconcentreerd op het geven van lichamelijke opvoeding aan het jonge kind, en anderzijds werd met ontwikkelen van een afzonderlijke postinitiële opleiding, de kwaliteit van het onderwijs aan het oudere kind in dit vakgebied verbeterd. Als uitvloeisel van bovengenoemde wetswijziging is in het bevoegdhedenbesluit primair onderwijs het getuigschrift van de postinitiële Leergang bewegingsonderwijs opgenomen, dat in combinatie met een getuigschrift van de opleiding tot leraar basisonderwijs, de bevoegdheid oplevert voor het geven van onderwijs in het vak lichamelijke opvoeding aan alle leerlingen van scholen die vallen onder de WPO en de WEC.

Het waarom van de verandering met betrekking tot de bevoegdheid kwam voort uit een aantal gesignaleerde problemen. Er bestond voor het opleidingsonderwijs basisonderwijs een spanning tussen de verkregen bevoegdheid en de bereikte startbekwaamheid van afgestudeerden. De algemene opinie was dat de studenten een te breed pakket kregen aangeboden, waardoor geen verdieping kon worden bereikt. Er bestond ook twijfel of die verdieping voor bewegingsonderwijs vervolgens wel plaats vindt wanneer men in de beroepspraktijk actief is. Belangrijk in de discussie over de startbekwaamheid was dat de lichamelijke opvoeding een van de leergebieden is waarbij zelfscholing in de beroepspraktijk niet door handboeken (methodes) kan worden ondersteund. Het scholingstraject via Pabo, wat moest gaan leiden tot een vakleerkracht voor groep 3 tot en met 8, kreeg de naam 'Leergang bewegingsonderwijs via Pabo' en de SLO kreeg in de opdracht van het ministerie om een raamplan te ontwerpen, om adviezen te geven over de relatie met het programma bewegingsonderwijs voor de onderbouw op de Pabo en het initiële traject en om met een voorstel te komen tot wederzijdse samenwerking tussen Pabo's en Alo's.

In het advies van de SLO 1999 werden 21 modules in een bepaalde volgorde gepresenteerd. Bij de keuze voor die volgorde speelde de overweging dat cursisten de initiële opleiding al (vrijwel) geheel zouden hebben afgerond een belangrijke rol.

Bij de motivering voor het aanbieden van een postinitieel traject voor de Leergang werd door de SLO aangegeven dat het "de totale opleidingstijd ontlast, terwijl toch voor het jonge kind een adequaat opleidingsniveau kan worden bereikt. Het belang van het bewegen van kinderen in

het onderwijstotaal blijft gerespecteerd. Via het differentiatieprogramma kan al een zekere startbekwaamheid worden veroverd. De afronding hiervan kan vervolgens via een postinitieel traject plaats vinden”. Ten aanzien van de stage van het postinitieële traject werd gesteld dat dit over een langere periode dan één cursusjaar (18 maanden) gespreid diende te worden. Dit om de stagemogelijkheden te spreiden (over verschillende leeftijdsgroepen en seizoenen) , de kosten te verdelen en diepte aan de bevoegdheid te geven.

In de gegeven adviezen van het SLO-product kwamen de volgende aspecten naar voren:

- het zwaartepunt van de beleidswijziging ligt in het vormgeven van een Leergang als 'kopstudie' voor Pabo-afgestudeerden. Een gedeelte van die Leergang kan via de initiële opleiding reeds worden gevolgd;
- de Leergang wordt ontwikkeld vanuit het idee dat Pabo-studenten in hun initiële opleiding een startbekwaamheid verwerven in het arrangeren en begeleiden van bewegingssituaties voor groep 1 en 2 om vervolgens deze Leergang te volgen als een postinitieel traject. Als optie bestond de mogelijkheid om de eerste vier modules (samen met de stage wordt dat later blok 1 genoemd) in te laten dalen in het differentiatieprogramma van elke initiële Pabo-opleiding. Vanuit een opleidingsdidactisch perspectief betekende dit dat bij de opzet van de Leergang werd aangesloten bij een behoorlijk niveau van lesgeven van de instromende studenten. Naast de specifieke bekwaamheid voor het bewegingsonderwijs voor de groepen 1 en 2 werd er van uitgegaan dat deze studenten beschikken over een brede lesgeefbekwaamheid voor het gehele verdere bereik van het primair onderwijs. Ook werd bij de opzet uitgegaan van een duale leerweg waarbij veel van de leerervaringen binnen de Leergang door de studenten direct gekoppeld konden en moesten worden aan leerervaringen in de werksituatie.

De SLO gaf met de opzet van de Leergang advies mee om de beleidsmaatregel met succes te kunnen implementeren. De SLO gaf daarin aan dat indien de adviezen in zijn algemeenheid niet worden geëffectueerd dit waarschijnlijk tot gevolg zal hebben dat de hoopvolle verwachtingen op een kwaliteitsslag voor lichamelijke opvoeding/bewegingsonderwijs, die in Pabo - en Alo - opleidingsveld zijn gewekt, niet worden gerealiseerd. De SLO waarschuwt er voor dat dit cynisme in het opleidingsveld zal oproepen en (ook vanuit motivationele optiek) een gemiste kans is. Daarnaast concludeerde de SLO dat op basis van de gevoerde communicatie geconcludeerd kon worden dat er inhoudelijk gezien een stevig draagvlak voor het projectresultaat was en dat de opvatting bestond dat “de beoogde kwaliteitsslag die op basis van door de overheid geconstateerde tekorten wordt geïnitieerd niet alleen mag worden afgewenteld op de ondernemingszin en investeringslust van het individu. Zo er weerstand tegen het project zou bestaan, dan is deze met name op deze overweging terug te voeren”.

Het Ministerie van OCW stelde aan het Landelijk overleg opleidingen basisonderwijs (LOBO) een budget ter beschikking om het raamleerplan 'Vakbekwame leraar bewegingsonderwijs via Pabo' (SLO, 1999) te concretiseren en zo een goede inhoudelijke uitgangspunt te creëren voor deze specifieke vorm van post-hbo. Het LOBO heeft een ontwikkelgroep ingesteld om deze taak te vervullen en uit eigen kring een stuurgroep gevormd om de verantwoordelijkheid daaromtrent te dragen. De publicatie 'Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via Pabo' (Landelijk Overleg Lerarenopleidingen Basisonderwijs, Utrecht, 2003, http://www.paboweb.nl/uploads/leergang_bewegingsonderwijs_2006.pdf) is het eindproduct van deze ontwikkelgroep. In het algemene gedeelte worden de opzet, inhoud en werkwijze beschreven en verantwoord. Samen met het daarna volgende specifieke deel liggen er volgens de ontwikkelgroep goede aangrijpingspunten voor de verschillende Pabo's om ook op dit onderdeel van hun opleidings- en nascholingsstaak kwaliteit te bieden.

Door het LOBO is besloten het SLO-advies vrijwel geheel over te nemen, maar in ieder geval een beperking aan te brengen in het aantal modules (20) én te eisen dat de gehele Leergang in delen zou kunnen worden opgesplitst. Dit laatste om het instituten mogelijk te maken om een deel van de Leergang in het initiële programma aan te bieden, terwijl het voor afgestudeerden dan toch ook nog mogelijk zou zijn elders de postinitiële opleiding geheel of gedeeltelijk te volgen. Dit leidde tot een gewijzigde volgorde en clustering en resulteerde in de volgende opbouw.

Blok 1: Aanbieden van activiteiten

1. Inrichten, instrueren en organiseren van bewegingsactiviteiten die lukken
2. Inrichten, instrueren en organiseren van lessen bewegingsonderwijs (met als optiek dat iedereen mee kan doen)
3. Volgordes binnen leerlijnen
4. Differentiatie (het hierop betrekking hebbende deel van deze module zorgverbreding)
5. Stage 1

Blok 2: Begeleiding en leerhulp

1. Leerdoelen en leerhulp binnen bewegingssituaties
2. Ongevallen en veiligheid
3. Observeren van bewegingsgedrag
4. Reguleren van bewegingssituaties
5. Stage 2

Blok 3: Vakspecialisme

1. (Vak)onderwijsconcepten en planning
2. Bewegen in andere contexten
3. Counseling (in de optiek van collegiale consultatie, differentiatie en schoolplan)
4. Motorische remedial teaching ('weet hebben van')
5. Stage 3

Blok 4: Maatwerk

1. Ontwerpen van bewegingssituaties
2. Zorgverbreding (uitbouw van differentiatie naar adaptief onderwijs en signaleren)
3. Goede bewegens in groep 8
4. Stage 4
5. Stage 5

Met deze opzet is de integrale programmalijn van de door de SLO voorgestelde Leergang 1999 (van relatief eenduidig naar complex, van vakspecifiek naar onderwijsspecifiek en van docentsturing via gedeelde sturing naar zelfsturing) aangehouden. Ook is de optiek van realistisch opleiden vooral in relatie met een rechtstreekse koppeling aan stage-ervaringen zoveel mogelijk gehandhaafd. Verschillende leerlijnen zijn gedefinieerd: op basis van methodisch-didactische overwegingen zijn opeenvolgende momenten van leerervaringen met een overeenkomstige problematiek geformuleerd die in een onderwijsplanning opklimmen in complexiteit en leiden tot een uiteindelijk gewenst niveau. Elk onderwijsaanrijpingspunt (bijvoorbeeld: organisatievermogen, lesgeefkwaliteit in stage, inhoudelijke vakstructuur, kennis van en zicht op het motorisch gedrag van kinderen, eigen bewegingskwaliteit) kent zijn eigen programmalijn.

De invoering van de major-minorstructuur, waarbij de kern van de opleiding in de major wordt gegeven en daarnaast een minorprogramma kan worden gekozen opdat de studie beter past bij de ambities en talenten van de student, is van invloed geweest op de vormgeving van de Leergang bewegingsonderwijs via de Pabo. Studenten kunnen zich specialiseren met de Leergang. Hogescholen mogen zelf beslissen hoe ze de majors en minors invullen. Enkele Pabo's bieden de Leergang aan als minor (zie verder).

3.2 Algemene gegevens

Met de deelname van driekwart van de aangeschreven Pabo's aan het onderzoek kan een representatief beeld worden geschetst van de situatie op de Pabo's wat betreft de Leergang bewegingsonderwijs.

De vragenlijst is het meest ingevuld door docenten bewegingsonderwijs (die soms ook een functie hadden als coördinator minorfase, opleidingsdocent of vaksectie voorzitter). Daarnaast vulden ook leden van het College van Bestuur, directeuren van Pabo's of de faculteit Onderwijs, programmadirecteuren, een dean, docenten, coördinator Nascholing&Postinitieel de vragenlijst in.

3.3 Licentie

In 2001 heeft het LOBO in samenwerking met OCW en de VSWO de totstandkoming van een stelsel geïnitieerd bestaande uit kwalificerende opleidingen bestemd voor leraren in het primair onderwijs. Te denken valt aan opleidingen als Coördinator Taal, Coördinator Rekenen, Coördinator Onderwijskansen, maar ook de opleiding Bewegingsonderwijs. Het LOBO wenst dat opleidingen die passen binnen het stelsel, Postinitieel Stelsel Primair Onderwijs (PSPO) genoemd, ter toetsing worden voorlegt aan de onafhankelijke en onpartijdige Stichting PHBO Nederland te Den Haag.

De Stichting PHBO toetst op basis van de in het Kwaliteitsdocument gehanteerde certificeringssystematiek de bedoelde opleidingen inhoudelijk. Bij gebleken kwaliteit wordt de opleiding officieel geregistreerd als een 'Registeropleiding-PSPO'. Inmiddels zijn de opleidingen Coördinator Taal en Coördinator Rekenen, als officiële Registeropleiding-PSPO aangemerkt, maar ook de Leergang bewegingsonderwijs.

Om de licentie te verkrijgen om de Leergang Vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via de Pabo aan te bieden, dient een Pabo (of enkele Pabo's tezamen) het curriculum en andere in het Kwaliteitsborgingsdocument genoemde documenten betreffende de inhoud en de opzet van de opleiding naar de Toetsingscommissie van de Stichting Post HBO te sturen. Elk van de vier onafhankelijke deskundigen beoordelen als leden van deze toetsingscommissie de documenten aan de hand van een format (criteria-lijst), waarbij eveneens de inhoud van het programma wordt getoetst. Veelal bevat dat oordeel veel positieve elementen; onduidelijkheden worden aangegeven en de Pabo's wordt in een brief gevraagd deze te verhelderen. De Pabo's vullen de documenten aan, veelal in een brief. Wanneer de Toetsingscommissie voldoende beeld heeft verkregen van de wijze waarop de Leergang aangeboden gaat worden, leidt dit tot een positieve aanbeveling bij het bestuur van de SPHBO, en na goedkeuring tot officiële registratie van de Pabo (gecertificeerd).

Het programma zoals dat door de SLO is opgesteld en door het LOBO is gevolgd, wordt in grote lijnen door de Pabo's goed gevolgd (de studieboeken verschillen soms wel); vaak zijn er nog wel wat puntjes die aangepakt moeten worden, maar dat mag ook tijdens de uitvoering worden vormgegeven. Punten waar de Stichting Post HBO in deze procedure regelmatig extra aandacht voor vraagt zijn:

- is de kleutermodule al gevolgd wanneer met Leergang wordt gestart;
- klopt het totaal aantal contacturen (per blok 52 uur en stage; totaal 208);
- is de buitenaccommodatie genoemd;
- hoe betrek je het werkveld (dit wordt vaak niet genoemd);
- hoe is de deskundigheid van de begeleider op het stageadres en de aanwezigheid van de docent van de Pabo op het stageadres;
- op welke wijze wordt er getoetst.

De eerste vraag in de vragenlijst voor de Pabo's was gericht op het verkrijgen van de licentie: "Heeft uw Pabo een licentie verworven voor het aanbieden cq. uitvoeren van de Leergang Vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via de Pabo (kortweg Leergang bewegingsonderwijs)?" Pabo's konden zich vanaf juli 2004 voorlopig registreren; de definitieve registratie van licentieverkrijgende opleidingsinstituten kreeg vorm vanaf augustus 2005. Tabel 3.1 geeft weer wanneer de Pabo's in het onderzoek de licentie hebben verkregen.

Tabel 3.1: Licentie

	N	%
in 2004	1	5%
in 2005	1	5%
in 2006	3	10%
in 2007	7	35%
nog niet gecertificeerd, maar wel in de procedure	3	15%
nog niet gecertificeerd, en ook niet in de procedure	6	30%

Nadat in 2004 en 2005 Pabo's (die meededen in het onderzoek) een licentie verkregen, nam dit aantal snel toe in 2006 en vooral in 2007.

De Stichting Postinitieel HBO heeft in oktober 2007 19 van de 37 Pabo's een licentie verstrekt voor het aanbieden van de Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs (een drietal is nog 'onderhanden'). In een overzicht wordt in tabel 3.2 gegeven.

Tabel 3.2: Overzicht van Pabo's met een licentie in oktober 2007

Hogeschool I Pabo unit Nascholing & Contractactiviteiten	goedgekeurd
Driestar Educatief	goedgekeurd
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen Pabo-Arnhem	goedgekeurd
Iselinge Hogeschool	goedgekeurd
Avans+, improving professionals	goedgekeurd
Centrum Onderwijsontwikkeling Avans Hogeschool	goedgekeurd
Educatieve Hogeschool van Amsterdam unit Pabo	goedgekeurd
HanzeConnect	goedgekeurd
Hogeschool Leiden afd Cluster Educatie	goedgekeurd
INHOLLAND Academy	goedgekeurd
Fontys Pabo Tilburg	goedgekeurd
Hogeschool Domstad	goedgekeurd
Hogeschool Edith Stein/Onderwijscentrum Twente	goedgekeurd
INHOLLAND Alkmaar unit Alkmaar Academie bv	goedgekeurd
INHOLLAND Hogescholen	goedgekeurd
Instituut Theo Thijssen	goedgekeurd
Katholieke Pabo Zwolle	goedgekeurd
Marnix Academie	goedgekeurd
Christelijke Hogeschool Ede afd Dienst Onderwijs en Kwaliteit	onderhanden
Hogeschool Rotterdam	onderhanden
Hogeschool De Kempel	onderhanden
Hogeschool Windesheim, Christelijke unit Marketing en Communicatie afd Zorg & Welzijn	goedgekeurd

De Leergang is volgens de Stichting Postinitieel goed opgezet (inhoud en opzet) en wordt (vooral door docenten bewegingsonderwijs) serieus genomen en volgens de eisen en de opbouw van de Leergang neergezet.

Om de licentie te behouden, dienen de Pabo's na een jaar kwaliteitsrapportages te versturen naar de Stichting Postinitieel. Deze worden voor het eerst voor 1 november 2007 verwacht. De Toetsingscommissie zal daarna een analyse maken en het LOBO adviseren over de kwaliteit van de Leergang op de Pabo's.

3.3.1 *Herziening*

Op enkele Pabo's (4, 21%) wordt het programma voor het aanbieden cq. uitvoeren van de Leergang bewegingsonderwijs op dit moment of in dit studiejaar herzien. Bij de toelichting geven de respondenten aan:

* *Wel herzien*

- Gedeeltelijk herzien in verband met inbedding in minorfase en competentiegericht curriculum.
- Programma wordt doorlopend op kleine puntjes gefinetuned, dit is echter niet echt 'herzien' te noemen.
- Het programma wordt continu door de docenten geëvalueerd en bijgesteld. Grote herzieningen hebben echter nog niet plaatsgevonden.
- Revisie conform landelijke afspraken
- Er worden kleine bijstellingen gedaan voor dit studiejaar en er wordt een ander boek gebruikt voor de theorie.

* *We sluiten aan bij anderen*

- We zitten in een noordelijk samenwerkingsverband en vallen onder de licentie van de Hanzehogeschool (Hanze service) Wij bieden in Leeuwarden blok 1 en 2 aan.
- De blokken 1 en 2 worden op de Pabo in Emmen aangeboden, volgens het programma van Hanzeconnect. De blokken 3 en 4 worden aangeboden Postinitieel door Hanzeconnect
- We sluiten aan bij het programma van Fontys.

* *Geen herziening*

- Opleiding heeft niet het plan de Leergang aan te bieden.
- Leergang wordt sinds 2006- 2007 aangeboden als minor.
- Sinds vorig cursusjaar worden de blokken 1 en 2 in een minor aangeboden, voordien alleen blok 1.
- Is voor Studiejaar 2007-2008 reeds aangepast.
- Het is reeds aangepast en verbeterd.
- Het programma van blok 1 wordt voor het eerst naast de LIO aangeboden.
- Het programma is reeds opgenomen in de planning en wordt al uitgevoerd.
- Geen programma.

3.3.2 *Speciaal onderwijs*

Het programma van de Leergang bewegingsonderwijs wordt beschouwd als een uitbreiding van de vakbekwaamheid die tevens leidt tot een bevoegdheid tot formele uitoefening van deze bekwaamheid voor het *gehele* primair onderwijs. "Door toevoeging van een derde lid wordt uitwerking gegeven aan de wens van ondergetekende (de Minister) om ook studenten aan de leergang bewegingsonderwijs PO tijdens het volgen van dit onderwijs tijdelijk bevoegd te

maken voor zintuiglijke en lichamelijke oefening in de leerjaren 3 tot en met 8 van het basisonderwijs en, gelet op het bovenstaande, ook voor de groepen, bestemd voor leerlingen ouder dan 7 jaar in het speciaal onderwijs op grond van de WEC." (Memorie van Toelichting). De Leergang dient dus óók op te leiden voor het speciaal onderwijs.

Van de Pabo's die meededen in het onderzoek beantwoordde bijna de helft (negen Pabo's) de vraag of op dit moment specifiek aandacht besteed wordt aan het bewegingsonderwijs in het speciaal onderwijs positief. Als toelichtingen werden gegeven:

* *Positief*

- Er wordt veel aandacht besteed aan de motorische remedial teaching. Het is een aparte module.
- Wel wordt in de Leergang uitgebreid (namelijk tijdens drie bijeenkomsten van vier uur) stil gestaan bij mrt.
- Niet specifiek maar door de thema's heen komt het wel aan de orde bijv. in de thema mrt , zorg, differentiatie.
- Motorische remediale hulp.
- Beperkt, conform landelijke richtlijnen.
- In aanbod en stagemogelijkheden.
- Er vinden hier en daar kleine aanpassingen plaats, maar geen grote herzieningen.
- Enkele opdrachten in verband met het bezoek aan speciaal onderwijs en artikelen.

* *Niet specifiek*

- Het certificaat geeft bevoegdheid tot het geven van bewegingsonderwijs in het PO. We bieden naast de zorg (verbredende) modules geen specifieke SO-inhouden aan.
- Er is een zelfde aandacht voor SO als in de overige opleidingsprogramma's, geen specifieke aandacht.
- Ons inziens is daarvoor te weinig tijd en dient om recht te doen aan lesgeven in deze vorm van onderwijs daar meer tijd voor te worden gereserveerd.
- Moet nog voor de eerste keer worden aangeboden en wij vatten dit op als speciaal basisonderwijs.
- Geen specifieke aandacht S(B)O, wel algemeen in kader van differentiatie en inclusief onderwijs.

* *Alleen initieel*

- We doen hier initieel (als keuzevak) alleen blok 1 en 2
- Op de onze Pabo bieden we alleen blok 1 aan. De studenten kunnen postinitieel de resterende blokken volgen. In blok 1 staan geen certificaten.

3.4 Organisatie op de Pabo

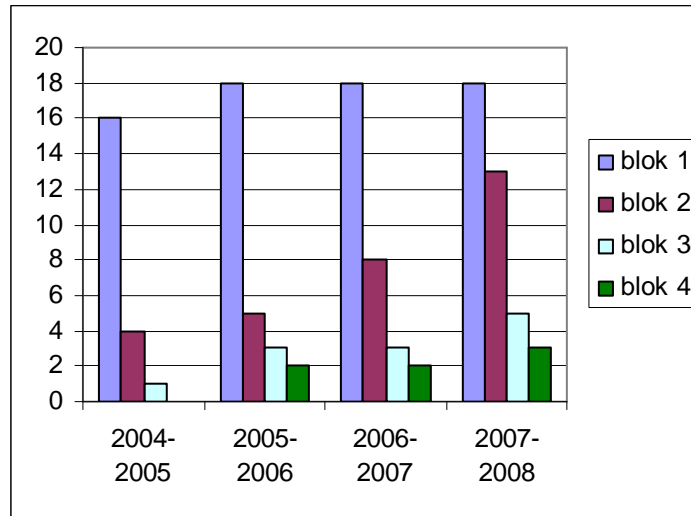
3.4.1 *Minor of major programma*

Vanaf 2005-2006 is de major-minor structuur in het HBO ingevoerd. Hierdoor zijn opleidingen in de gelegenheid gesteld verdiepingen in de onderwijsprogramma's in te voeren in de vorm van minoren. Een gevolg hiervan is geweest dat dit de mogelijkheid opende voor opleidingen om de Leergang bewegingsonderwijs (volledig) te laten indalen in de initiële opleiding. Het Ministerie van OCW heeft in een brief, eind 2005, expliciet aangegeven dat de aanbieders zelf mogen bepalen op welke wijze de opleiding wordt aangeboden. De situatie is nu dat de Pabo's de blokken van de Leergang bewegingsonderwijs in verschillende programma's aanbieden:

- geheel of gedeeltelijk in de initiële Pabo-opleiding;
- in een postinitieel scholingstraject na de initiële Pabo-opleiding;
- in een 'mengvorm' waarbij modules als delen van de Leergang initieel en delen postinitieel worden aangeboden.

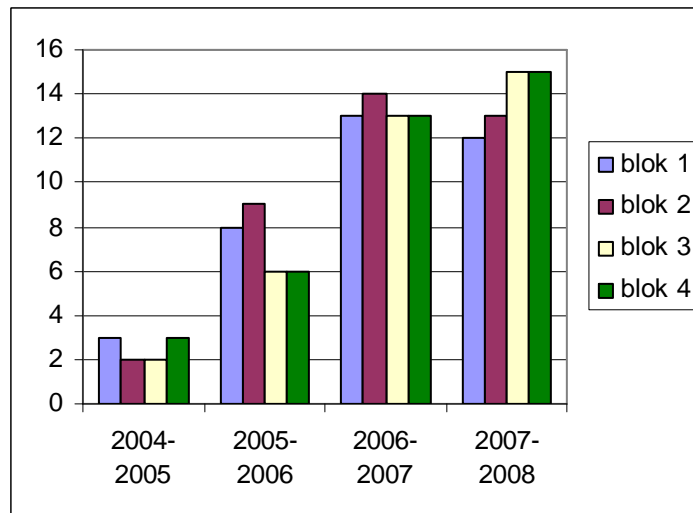
Aan de Pabo's is gevraagd hoe de Leergang bewegingsonderwijs op de eigen Pabo is georganiseerd. De respondenten konden aankruisen in welk programma elk van de blokken binnen het eigen programma een plaats hebben/hadden. Wanneer een deel van de blokken tijdens en een deel na de initiële Pabo-opleiding wordt gevolgd, dienden ze in beide cellen een

kruis te plaatsen. Tabel 3.3 in de Bijlage 5.2 geeft de aantallen Pabo's weer die in een bepaald schooljaar een (deel van) de Leergang in het initiële of postinitiële programma aanbieden. Figuur 3.1 brengt de ontwikkeling van het aantal Pabo's dat de blokken in het initiële programma aanbiedt in beeld; figuur 3.2 van het postinitiële programma.

Figuur 3.1: De ontwikkeling van het aantal Pabo's die de verschillende blokken in het initiële programma aanbieden

Wanneer de ontwikkeling van de blokken in het initiële programma van de Pabo's wordt bekeken, valt op dat het eerste blok het meest wordt aangeboden en ongeveer gelijk is gebleven over de vier schooljaren. Het tweede blok wordt in sterk toenemende mate in het initiële programma aangeboden. En, hoewel er een stijgende lijn is te zien bij de blokken 3 en 4 in het initiële programma, is dit op zijn hoogst bij een kwart van de Pabo's in het initiële programma georganiseerd.

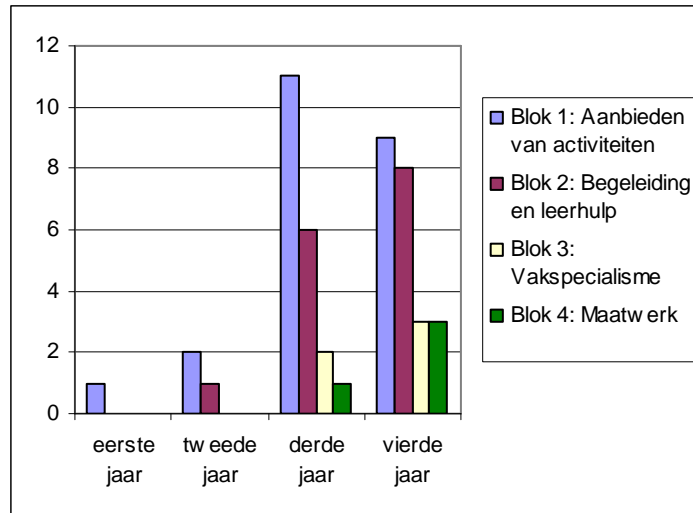
Figuur 3.2: De ontwikkeling van het aantal Pabo's die de verschillende blokken in het postinitiële programma aanbieden

Wanneer de ontwikkeling van de blokken in het postinitiële programma van de Pabo's wordt bekeken, valt op dat alle blokken in sterk toenemende mate in het postinitiële programma worden aangeboden. Pas met ingang van dit schooljaar worden er meer blokken 3 en 4 aangeboden op de Pabo's in het postinitiële programma dan blokken 1 en 2. De ontwikkeling van de blokken 3 en 4 gaat overigens in een zelfde tempo.

3.4.2 Planning

Wanneer (een deel van) de Leergang bewegingsonderwijs in de minor als onderdeel van de initiële Pabo-opleiding wordt verzorgd, kunnen de diverse blokken in verschillende periodes van de initiële opleiding worden aangeboden. Aan de respondenten is gevraagd aan te geven in welk jaar elk van de blokken binnen het huidige programma voor het schooljaar 2007-2008 een plaats hebben. De respondenten konden daarbij meerdere jaren aankruisen. Tabel 3.4 in de Bijlage 5.2 geeft de aantallen Pabo's weer die in een bepaald leerjaar een (deel van) de Leergang in het initiële programma aanbiedt.

Figuur 3.3 brengt in beeld op hoeveel Pabo's de verschillende blokken in welk leerjaar worden aangeboden.

Figuur 3.3: Aantal Pabo's dat de verschillende blokken in de studie jaren aanbiedt

In figuur 3.3 is duidelijk zichtbaar dat de blokken van de Leergang vooral in het derde en vierde jaar van de initiële Pabo-opleiding wordt geboden. De blokken 1 en 2 worden het meest door de Pabo's aangeboden in het initiële programma. Het derde en vierde blok wordt op een klein aantal Pabo's (3 van de 20 respondenten) in het derde en (meer nog) vierde leerjaar van de initiële Pabo-opleiding.

Daar waar alle blokken als minor worden verzorgd (en de Leergang is ingezakt binnen het reguliere studieprogramma), wordt dit bijvoorbeeld aan het einde van het vierde jaar gepland en dienen de studenten alle andere vakken met goed gevolg te hebben afgesloten.

Een ander aspect van de planning van de blokken is het feit of de student het programma gericht op het bewegingsonderwijs aan het jonge kind (de leerlingen in groep 1 en 2) met goed gevolg moet hebben afgerond op het moment dat met de Leergang Bewegingsonderwijs wordt begonnen. Meer dan driekwart van de respondenten (82%) geeft aan dat dit inderdaad het geval is. Als toelichting wordt door deze respondenten gegeven:

- Het programma wordt in de fase startbekwaam aangeboden (het vierde leerjaar); voorgaande fases moeten met voldoende resultaat zijn afgesloten.
- Ook de propedeuse moet zijn afgerond
- De student kan in de derde fase aan blok 1 beginnen. De eisen ten aanzien van het jonge kind zijn op niveau tweede fase en startbekwaam niveau.
- Dit is als voorwaarde gesteld.
- Dat is in deze fase van de opleiding 'vrijwel' een vanzelfsprekendheid.
- Wordt gehanteerd als toelatingsnorm voor de minor
- Voortbouwen op eerder verworven kennis.

De respondenten die de vraag ontkennend hebben beantwoord, gaven als toelichting:

- De student, die al in het eerste jaar van zijn studie met de Leergang begint heeft EVC's.
- De studenten hebben wel allemaal het totale programma voor de onderbouw gevolgd.

3.4.3 Begeleiding

De begeleiding van de studenten kan op verschillende manieren worden georganiseerd bij het volgen van de Leergang bewegingsonderwijs. Aan de respondenten is een aantal antwoordmogelijkheden voorgelegd. Tabel 3.5 toont de antwoorden.

Tabel 3.5: Begeleiding van de studenten

	N	%
coaching in het algemeen door de docent van de Pabo	17	85%
coaching in het algemeen vanuit de school (mentor, vakleerkracht)	15	75%
portfoliobegeleiding door de docent van de Pabo	16	80%
portfoliobegeleiding vanuit de school (mentor, vakleerkracht)	2	10%
praktijkbegeleiding door de docent van de Pabo	14	70%
praktijkbegeleiding vanuit de school (mentor, vakleerkracht)	16	80%
anders	17	85%

Bijna alle vormen van begeleiding worden door meer dan driekwart van de Pabo's aangeboden. Alleen de portfoliobegeleiding vanuit de school (mentor of vakleerkracht) komt nauwelijks voor. Verder wordt de coaching iets meer door de docent van de Pabo en de praktijkbegeleiding iets meer vanuit de school vorm gegeven. Bij 'anders' gaven de respondenten als antwoord:

- Er wordt ook bewust aan peer-coaching gedaan binnen het curriculum. De praktijkbegeleiding door de docent van de Pabo gebeurt via assessment en reflectie portfolio.
- Ook begeleiding vanuit ALO.
- Praktijkbegeleiding door de aanwezige groepsleerkracht.
- Er komt 3 á 4 keer een oefenklas op de Pabo om les te geven tijdens blok 1.

Een derde van de respondenten ervaart geen knelpunten bij de begeleiding van de studenten. De meeste respondenten ervaren wel knelpunten en noemen vooral de bij de Pabo-docenten beschikbare tijd voor praktijkbegeleiding, de geschiktheid van vakleerkrachten op de basisscholen en de eisen van contacttijd:

* *Beschikbare tijd:*

- Onze initiële studenten zien wij wel in de praktijk. Bij de postinitiële cursisten zien we ze alleen in blok 4 bij het eindassessment.
- De directe praktijkbegeleiding is in het postinitiele programma erg lastig doordat de cursisten op verschillende scholen, data en tijden stagelopen.
- Tijd voor stagebezoek door de opleiding is onbetaalbaar. Praktijkbegeleiding via videobeelden.
- Als er tijd beschikbaar was zou ik graag op stagebezoek willen.
- Te weinig tijd voor praktijkbegeleiding.
- Zeer intensieve begeleiding.
- Stagebezoek én een volledig lesgeefrooster is moeilijk.

* *Geschiktheid vakleerkrachten*

- Scholing van praktijkbegeleiders is nodig, want hun competentie op het deskundigheidsgebied schiet te kort.
- Begeleiding door vakleerkracht op de basisschool is gewenst, maar niet altijd te realiseren.
- Ontbreken vakleerkracht bij stageplekken.
- Er zijn te weinig vakleerkrachten waarbij de studenten kunnen oefenen.

* Overig

- De eisen van contacttijd staan op gespannen voet met het concept van competentiegericht en vraaggestuurd onderwijs.
- Moeilijk begeleiding te geven in post initieel traject.

3.4.4 Toetsing

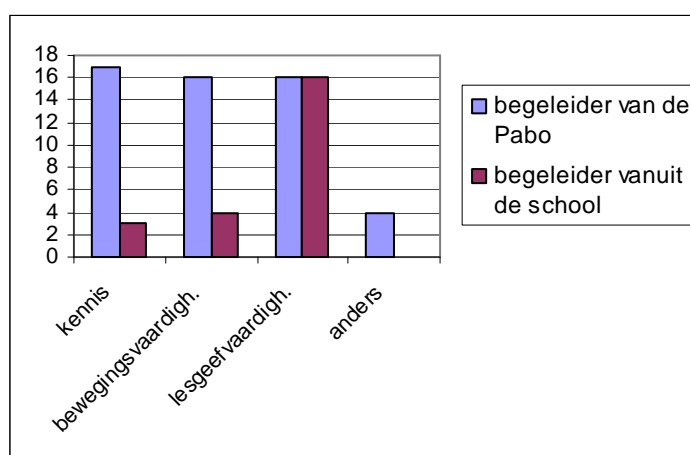
Verschillende aspecten worden binnen de Leergang bewegingsonderwijs getoetst. De respondenten is gevraagd op welke wijze de verschillende aspecten door de eigen Pabo worden getoetst. Tabel 3.6 biedt een overzicht van de antwoorden.

Tabel 3.6: Aantal Pabo's waar een wijze van toetsen voorkomt

	Schriftelijke toets of werkstuk		Mondeling (criterium gericht interview)		Prestaties op oefeningen	
	Pabo	stage/ werkplek	Pabo	stage/ werkplek	Pabo	stage/ werkplek
kennis	16	7	13	3	2	1
bewegingsvaardigheden	3	3	2	1	15	8
lesgeefvaardigheden	10	11	7	5	9	12
anders	3	2	2	0	1	2

De kennis wordt met name op de Pabo getoetst met een schriftelijke toets of werkstuk en mondeling (een criterium gericht interview). De lesgeefvaardigheden worden op twee manieren getoetst, namelijk deels via de schriftelijke weergave in het portfolio en deels als prestaties op oefeningen: dit gebeurt in ongeveer gelijke mate op de Pabo als op de stage/werkplek. De bewegingsvaardigheden worden vooral met prestaties op oefeningen op de Pabo en minder op de stag/werkplek getoetst.

Ook is gevraagd of de toetsing door de begeleider van de Pabo en/of de begeleider vanuit de school geschiedt. Tabel 3.7 in de Bijlage 5.2 geeft de verdeling van de toetsingsonderwerpen tussen de Pabo en de stage/werkplek weer. Figuur 3.4 brengt de antwoorden in beeld.

Figuur 3.4: Toetsingsonderwerpen door begeleiders van de Pabo en vanuit school

De meeste onderwerpen worden voornamelijk door de begeleider van de Pabo getoetst. Alleen de lesgeefvaardigheden worden in gelijke mate getoetst door de begeleider vanuit school. Als toelichting gaven de respondenten nog bij de antwoorden:

- de toetsing bestaat uit een integrale behandeling van kennis, praktijk (o.a. didactisch handelen) en subjectief concept middels een digitaal portfolio;

- beoordeling door coaches in het veld en een les op video door docent Pabo;
- lesgeefvaardigheden wordt dus door meerdere bevoegden beoordeeld;
- de student moet naast het lesgeven aan kinderen en medestudenten ook nog beeldmateriaal inleveren waarop hij bewijst dat het lesgeven hem goed af gaat in.
- studenten krijgen de opdracht om video-opnamen te maken ter bespreking met docent of peergroup op de Pabo;
- postnietief wordt het lesgeven van de student uitsluitend door de begeleider vanuit school getoetst;
- het eindoordeel wordt altijd door de Pabo gegeven.

Bijna de helft van de respondenten geeft aan geen knelpunten te ervaren bij de toetsing van de studenten. Meer dan de helft van de respondenten ervaart wel knelpunten en lichtte dit als volgt toe.

- Te weinig tijd voor het beoordelen van lesgeefvaardigheden, voor portfolio's en bezoek lessen (6 keer).
- Er wordt met een portfolio gewerkt; daarbij zijn vanuit het kader geen aanwijzingen over opbouw en toetsing van het portfolio.
- Videomateriaal/bewijsmateriaal niet altijd van voldoende kwaliteit waardoor mondelinge toelichting noodzakelijk is.
- Niet alle cursisten hebben hun EHBO-diploma.
- EHBO, we willen graag de cursisten kunnen diplomeren, maar de tijd ontbreekt binnen de opleiding. Cursisten zijn hierna dus niet gediplomeerd voor EHBO.

3.4.5 Vrijstellingen

Opleidingen moeten maatwerk bieden aan hun studenten. Een belangrijk instrument in dat proces vormt het systematisch verzamelen van informatie over 'eerder of elders verworven competenties' (EVC's). Deze systematiek wordt ook toegepast op deelnemers aan de Leergang; op basis van een valide en betrouwbare toetsing van EVC's kan een student vrijstellingen verkrijgen voor delen van de Leergang (Kwaliteitsdocument, 2007).

Tweederde van de respondenten gaf aan dat studenten geen vrijstelling krijgen voor bepaalde onderdelen. Wanneer de respondenten positief de vraag beantwoordden, gaven ze daarbij aan dat vrijstelling voor de volgende onderdelen wordt gegeven:

- EHBO (4 keer).
- Kennis MRT.
- Alle onderdelen, afhankelijk van EVC; bijv. EHBO of BHV-diploma.
- In zeer beperkte mate.
- Studenten hebben soms ALO deels doorlopen (EVC procedure); anders geen vrijstellingen!
- EVC-beleid(bijvoorbeeld voor delen EHBO) per persoon; voor lesgeefvaardigheden wordt gebruik gemaakt van werkplekassessments.

De vrijstellingen zijn wel aan bepaalde criteria gebonden. Een viertal Pabo's heeft nog geen of nauwelijks een aanvraag voor een vrijstelling gehad. Studenten kunnen vrijstelling krijgen:

- alleen indien de CE aantoonbaar op niveau zijn aangetoond;
- door behaalde onderdelen af te stemmen door docent Pabo na overleg bewijzen;
- op basis van de certificeringeisen van het betreffende blok in relatie tot EVC;
- gekoppeld aan de doelen per blok van de Leergang;
- voor het volgen en behalen van het EHBO diploma. Aangeboden aan onze derdejaars studenten;
- diploma EHBO;
- diploma (2 keer).

Op de vraag hoe er wordt omgegaan met eerder of elders verworven competenties op het gebied van het beweging(sonderwijs), antwoordden de respondenten:

- wordt per individu een gesprek gehouden en op grond daarvan wordt bepaald wat de vrijstellingen zijn;
- cursisten kunnen de EVC's inzetten als bewijs voor de certificeringeisen in het digitaal portfolio;
- EVC's kunnen eventueel leiden tot versnelling, in ieder geval tot verdieping;
- hiervan maakt de cursist tijdens de studie gebruik door het makkelijker voldoen aan opdrachten;
- de EVC's worden na aanleveren bewijzen meegenomen
- in overleg met de instantie waar de EVC's zijn behaald;
- op basis van de certificeringeisen van het betreffende blok in relatie tot EVC;
- passend bij de doelen per blok van de Leergang;
- alleen rekening mee gehouden met het volgen van delen van de Leergang;
- volgens de standaard procedure van de eigen Hogeschool;
- bijna iedere student /cursist wil alles meemaken maar wil niet getoetst worden;
- EVC-beleid(bijvoorbeeld voor delen EHBO) per persoon; voor lesgeefvaardigheden wordt gebruik gemaakt van werkplekassessments.

De eerder of elders verworven competenties worden beoordeeld door de (Pabo)docent of het docententeam van de Leergang (5 keer): deze is soms eveneens officieel assessor (2 keer); vakdocenten (3 keer), die soms als werkgroep postinitieel vakbekwaamheid bewegingsonderwijs optreden; de examencommissie, soms op advies van vakdocenten. Eén Pabo geeft aan dat de beoordeling gebeurt door middel van aangetoonde EVC en een goede intake. Een laatste Pabo geeft aan dat EVC's in presentaties en uitwerkingen van de opdrachten zichtbaar worden.

3.4.6 Stage

De stage binnen de Leergang Bewegingsonderwijs kan uit verschillende activiteiten bestaan. De respondenten konden verschillende stageactiviteiten aankruisen. Tabel 3.8 geeft aan hoe vaak deze activiteiten door de respondenten zijn aangekruist.

Tabel 3.8: Stageactiviteiten

	N	%
didactisch practicum	14	70%
zelf lesgeven (voorbereiden, verzorgen, evalueren, reflecteren, leren cq. bijstellen)	17	85%
observeren van groepsdocenten	13	65%
collegiale consultatie	13	65%
counselen van groepsleerkrachten	12	60%
verslaglegging	17	85%
vakleerplan schrijven voor bewegingsonderwijs	13	65%

De meeste van de genoemde stageactiviteiten bestaan op tweederde van de Pabo's . Het zelf lesgeven komt het meest voor; het counseling van groepsleerkrachten het minst. De respondenten gaven nog als toelichting:

- organiseren en uitvoeren van klasoverstijgende activiteiten, zoals sportdag, themadag, circus, etc.;
- planning maken, vakleerplan op school bekijken, eigen werk daarbinnen plaats geven;
- intervisiebijeenkomsten en verplicht delen van de stage bij een vakleerkracht lopen;
- counseling van groepsleerkrachten gebeurt, maar beperkt.

3.4.7 Bevoegdheden

Op het merendeel van de Pabo's (58%) ervaren de respondenten geen knelpunten om te voldoen aan de bevoegdheidseisen voor de docenten die binnen de Pabo bij de Leergang bewegingsonderwijs lesgeven. Een oplossing wordt soms gevonden met inhuur van deskundig personeel. Pabo's die wel knelpunten ervaren, noemen:

- geen vakleerkrachten als coaches beschikbaar;
- ze zijn er wel, maar soms moeilijk te vinden;
- de facilitering qua tijd door de schooldirecties om een studie te volgen is beperkt.

Een aantal respondenten heeft de vraag begrepen als de eisen die aan de studenten/cursisten worden gesteld en geven als knelpunten:

- de belasting voor de cursisten is groot. De cursisten met een invalbaan hebben moeite met de stage-eisen;
- pittige belasting;
- scholen beseffen vaak niet dat het een echte opleiding is en geen cursus;
- eigen vaardigheid is ontoereikend, beperkt inzicht in bewegen;
- eigen vaardigheid student/cursist te laag niveau. Te zwaar programma in het algemeen.

3.4.8 Locatie en materialen

Ruim driekwart van de respondenten (84%) ervaart geen knelpunten wat betreft de locatie en de materialen die nodig zijn om de Leergang bewegingsonderwijs goed te kunnen aanbieden. De respondenten die knelpunten ervaren met de locatie gaven aan:

- zaalruimte, materiaal, administratieve ondersteuning;
- knellende organisatie in de samenwerking met een andere hogeschool met betrekking tot de zaalruimte;
- door groei van de Pabo is de zaal moeilijk in te roosteren;
- een locatie heeft weinig zalen na een brand.

3.4.9 Kwaliteitsbewaking

Een kwart van de respondenten ervaart knelpunten bij de kwaliteitsbewaking die nodig is om gecertificeerd te worden cq. blijven voor de Leergang bewegingsonderwijs. Ze gaven aan:

- communicatie met de accreditatiecommissie voor de Leergang van Stichting PostHBO;
- afstemming tussen docenten vraagt erg veel tijd, maar lukt wel;
- het kost meer tijd dan er voor kan worden gegeven of wordt gehonoreerd (2 keer);
- de tijd om het geheel te ontwikkelen.

De overige respondenten ervaren geen knelpunten op dit terrein.

3.5 Getallen

3.5.1 Aantal studenten/cursisten

Om een indruk te krijgen van de hoeveelheid studenten die de Leergang bewegingsonderwijs volgen, is aan de Pabo's gevraagd het aantal studenten/cursisten weer te geven dat aan het blok deelneemt/deelnam in het betreffende studiejaar. In tabel 3.9 wordt het totaal aantal studenten/cursisten gegeven.

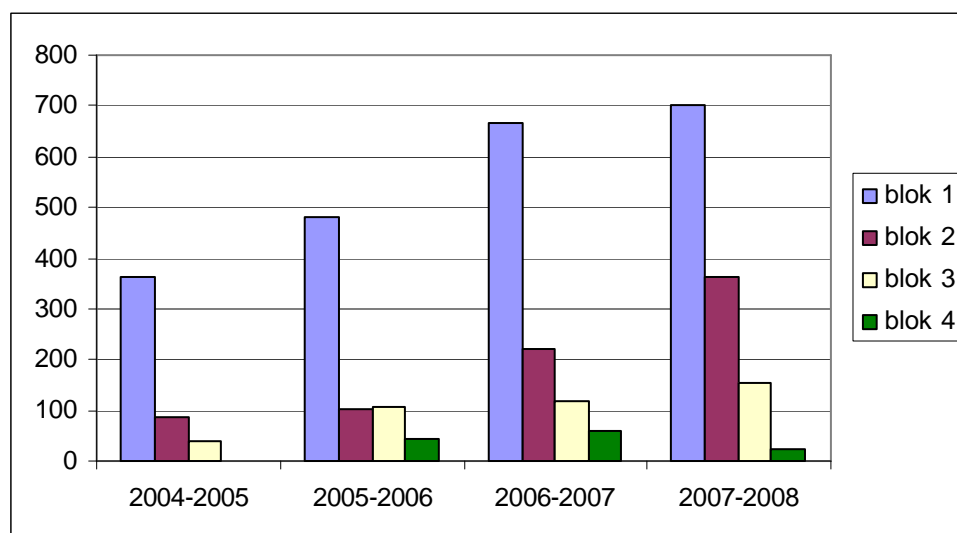
Tabel 3.9: Totaal aantal studenten/cursisten bij de blokken in de vier studiejaar¹

	Studiejaar 2004 - 2005		Studiejaar 2005 - 2006		Studiejaar 2006 - 2007		Studiejaar 2007 - 2008	
	initieel	postinitieel	initieel	postinitieel	initieel	postinitieel	initieel	postinitieel
<i>Blok 1: Aanbieden van activiteiten</i>	363	32	482	250	667	545	701	312
<i>Blok 2: Begeleiding en leerhulp</i>	85	57	101	357	219	698	362	381
<i>Blok 3: Vakspecialisme</i>	40	10	106	116	117	654	155	389
<i>Blok 4: Maatwerk</i>	0	18	45	114	59	397	25	376

Voor het studiejaar 2007-2008 was nog niet bij alle Pabo's bekend hoeveel studenten aan de blokken deelnemen.

In het huidige studiejaar is het aantal studenten dat deelneemt aan de blokken in de initiële opleiding is voor het eerste blok groter dan het aantal cursisten dat deze blokken in het postinitieële programma volgt. Voor de blokken 2, 3 en 4 is dit andersom: meer cursisten volgen deze blokken in het postinitieële programma dan in het initiële programma.

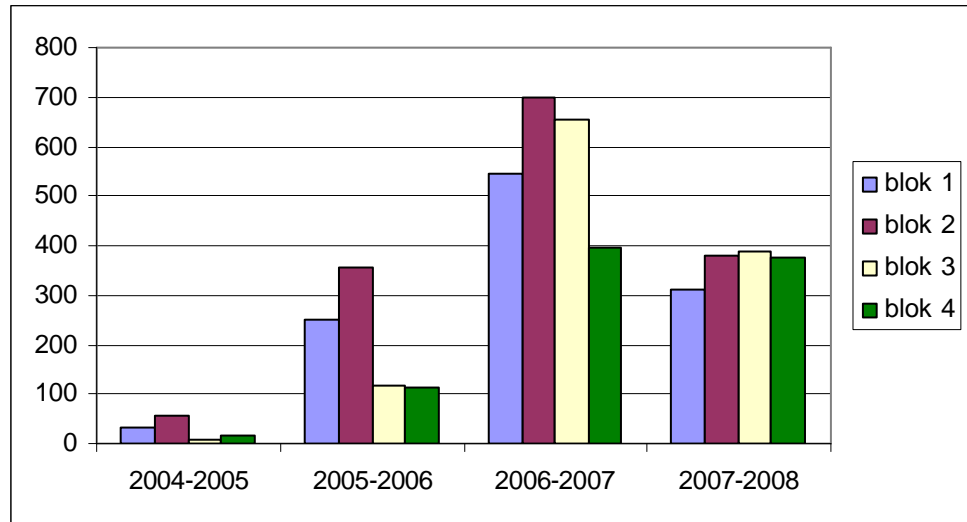
Figuur 3.5 toont de ontwikkeling in het aantal studenten in het initiële programma. Figuur 3.6 laat de ontwikkeling zien in het postinitieële programma.

¹ Daar één van de respondenten die de vragenlijst na de sluitings- en verwerkingsdatum invulde zeer veel studenten/cursisten heeft, zijn de aantallen van deze respondent in deze tabel verwerkt om een meer representatief beeld te verkrijgen. Van één Pabo zijn de aantallen tijdens de diepte-interviews gegeven; deze zijn eveneens in de tabel verwerkt.

Figuur 3.5: Ontwikkeling van het aantal studenten in het initiële programma

Het aantal studenten dat de blokken 1, 2 en 3 volgt stijgt in de vier studie jaren. Bij het aantal studenten voor het blok 4 blijft het aantal in het schooljaar 2007-2008 achter bij het aantal studenten in het schooljaar 2006-2007.

Figuur 3.6: Ontwikkeling van het aantal studenten in het postinitiële programma

Voor het schooljaar 2007-2008 zijn niet van alle Pabo's de aantallen bekend; het is daarom lastig de ontwikkelingslijn te zien. In het schooljaar 2007-2008 is het aantal studenten dat in het postinitiële programma deelneemt aan de blokken 2, 3 en 4 min of meer gelijk (blok 1 wordt relatief meer in het initiële programma gevolgd).

3.5.2 Aantal afgestudeerden

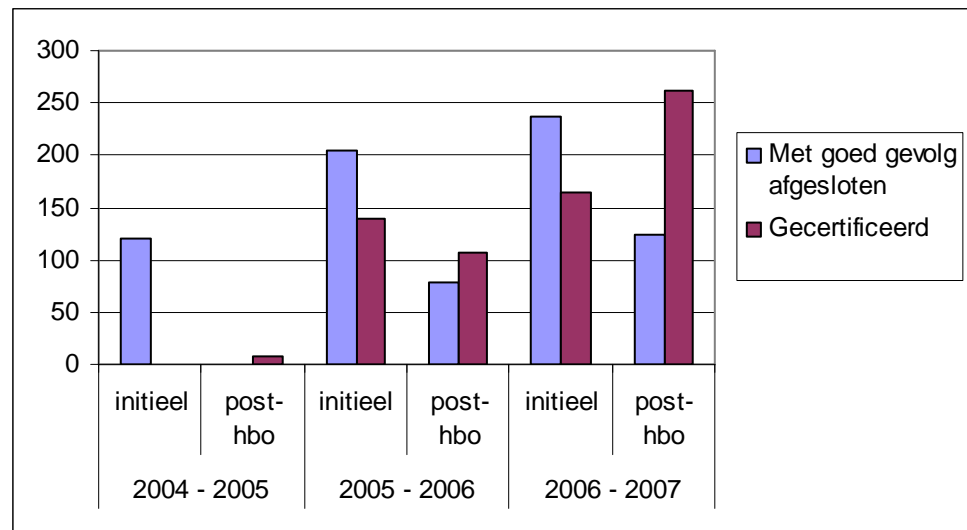
Deelnemers die de Leergang Bewegingsonderwijs met goed gevolg hebben afgesloten, ontvangen het getuigschrift voor de aanvullende bevoegdheid voor bewegingsonderwijs voor het gehele primair onderwijs, af te geven door het opleidingsinstituut. Een opleidingsinstituut kan pas een erkend getuigschrift uitgeven op het moment dat het betreffende instituut definitief geregistreerd staat als uitvoerder van de Leergang. Ook de deelnemers worden geregistreerd door de Stichting Postinitieel.

Aan de Pabo's is gevraagd hoeveel studenten/cursisten de Leergang bewegingsonderwijs met goed gevolg hebben afgesloten en hoeveel studenten zijn gecertificeerd door de Stichting Postinitieel. Wanneer een student/cursist én met goed gevolg de Leergang heeft afgesloten én gecertificeerd is, is deze student/cursist in beide rijen meegeteld (zie tabel 3.10).

Tabel 3.10: Aantallen studenten/cursisten die de Leergang met goed gevolg hebben afgesloten²

	2004 - 2005		2005 - 2006		2006 - 2007	
	initieel	postini- tieel	initieel	postini- tieel	initieel	postini- tieel
<i>Met goed gevolg afgesloten</i>	120	0	204	79	236	125
<i>Gecertificeerd</i>	55	8	139	107	164	261

Figuur 3.7 brengt deze cijfers in beeld.

Figuur 3.7: Aantallen studenten/cursisten die de Leergang hebben afgesloten

Zowel het aantal afgestudeerde studenten/cursisten als het aantal gecertificeerden stijgt in de drie afgesloten studie jaren. Enige onduidelijkheid zit in deze figuur: daar waar het aantal studenten/cursisten dat een certificaat heeft behaald groter is dan het aantal dat met goed gevolg de Leergang heeft afgesloten, kan dit een gevolg zijn van een 'inhaalslag' van gecertificeerde Pabo's.

In oktober 2007 zijn er volgens de Stichting Post HBO, die de afgestudeerden aan de gecertificeerde Pabo's eveneens van een certificaat voorziet, 730 afgestudeerden die een certificaat voor de Leergang Bewegingsonderwijs hebben behaald (in 2005: 51; in 2006: 124; in 2007: 554). Het aantal studenten/cursisten dat de Leergang met goed gevolg afsluit op een niet gecertificeerde Pabo is bij de Stichting Post HBO niet bekend.

Ruim driekwart van de respondenten heeft aangegeven dat meer dan de helft van de studenten de blokken (die worden aangeboden aan de betreffende Pabo) binnen de gestelde tijd afsluit. Op één enkele Pabo is dit minder dan de helft van de studenten en op twee Pabo's wordt door de respondenten aangekruist dat alle studenten, 'nagenoeg alle' of 90% de blokken binnen de gestelde tijd afsluiten.

² Daar één van de respondenten die de vragenlijst na de sluitings- en verwerkingsdatum invulde zeer veel studenten/cursisten heeft, zijn de aantallen van deze respondent in deze tabel verwerkt om een meer representatief beeld te verkrijgen.

3.5.3 Kosten

De kosten voor het volgen van de blokken kunnen variëren. Aan de Pabo's is gevraagd wat de studiekosten van de blokken voor de studenten en cursisten op hun Pabo zijn/waren (met uitzondering van materiaal- en boekenkosten, reiskosten). De kosten varieerden van € 750 tot € 900 per blok, maar veruit het meest werd het bedrag van € 825 genoemd. Dit bedrag valt binnen de bandbreedte die door het LOBO als richtlijn is meegegeven. Het bedrag is per Pabo over alle blokken en studie jaren gelijk. Wanneer de blokken in het initiële programma worden gevolgd, zijn hieraan geen extra kosten verbonden.

3.6 Kwalitatief oordeel

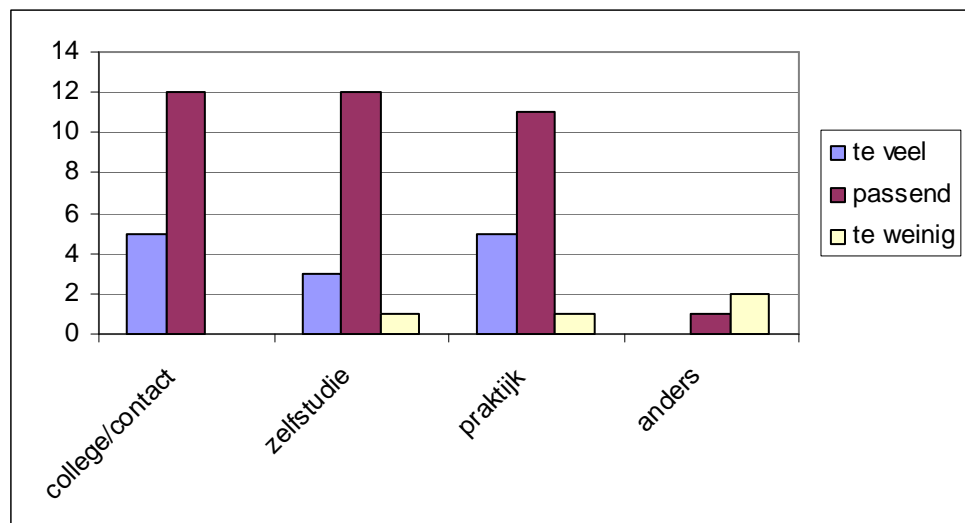
3.6.1 Waardering studiebelasting

Met de Leergang Bewegingsonderwijs wordt een verbetering van de kwaliteit van het bewegingsonderwijs beoogd. De Pabo's is de vraag voorgelegd hoe ze de studiebelasting in relatie tot deze kwaliteitsverbetering waarden. Tabel 3.11 geeft weer hoe de respondenten de studiebelasting in relatie tot deze kwaliteitsverbetering waarden.

Tabel 3.11: De waardering van de studiebelasting in relatie tot de beoogde kwaliteitsverbetering

	Te veel in verhouding tot de beoogde kwaliteitsverbetering		Passend in verhouding tot de beoogde kwaliteitsverbetering		Te weinig in verhouding tot de beoogde kwaliteitsverbetering	
	N	%	N	%	N	%
Aantal college-/contacturen	5	29%	12	71%	0	0%
Aantal uren zelfstudie	3	19%	12	75%	1	6%
Aantal praktijken	5	29%	11	65%	1	6%
Anders	0	0%	1	33%	2	67%

Figuur 3.8 brengt dit in beeld.

Figuur 3.8: Studiebelasting in relatie tot beoogde kwaliteitsverbetering

Het merendeel van de respondenten waardeert de studiebelasting passend in relatie tot de beoogde kwaliteitsverbetering. Dit geldt een fractie meer voor het aantal uren zelfstudie (75%) en het aantal college-/contacturen (71%), dan dat dit geldt voor het aantal praktijkuren (65%). Ongeveer een kwart van de respondenten vindt de studiebelasting te hoog in verhouding tot de beoogde kwaliteitsverbetering, waarbij dit vooral voor het aantal college-/contacturen en het aantal praktijkuren geldt en minder voor het aantal uren zelfstudie. Tot slot is een enkeling van mening dat de studiebelasting te weinig is in verhouding tot de beoogde kwaliteitsverbetering.

3.6.2 Positief of knelpunt

Het bestuur van het netwerk bewegingsonderwijs heeft begin 2006 een inventariserend onderzoek gedaan naar de positionering en realisering van de Leergang. De conclusie was dat er een complex en in een aantal gevallen tegenstrijdig beeld ontstaat van de realisering van de leergang. Duidelijk positief zijn het toegenomen werkplezier voor docenten door het werken met de Leergang (weer met 'het vak' bezig kunnen zijn; enthousiaste studenten; ontwikkeling zien bij studenten; positieve reacties uit het werkveld; contacten met andere opleidingen als ALO en ROC; opzet leergang met de koppeling van theorie en praktijk en de stagegerelateerde opzet). Daar tegenover staan zorgpunten die verwijzen naar randvoorwaarden (facilitering door instituut (tijd voor ontwikkeling, administratieve last; materialen en roostering); te grote onderlinge verschillen tussen Pabo's met betrekking tot de urenverdeling, contacttijd en stagebegeleiding; druk vanuit het werkveld om de eisen aan cursisten niet te hoog te laten zijn; invloed major – minorstructuur; door indalen verschraving, inflatie en kwaliteitsverlies van de leergang; ondergeschiktheid aan marktwerking en onderlinge concurrentie), en naar inhoudelijke zaken (eigen (beweeg)niveau, vaardigheid en motivatie van een deel van de studenten; stagebegeleiding te veel op afstand; te weinig tijd voor ontwikkeling eigen specifieke deskundigheid).

Aan de Pabo's is in de enquête gevraagd maximaal drie punten te noemen die ze *positief* waarderen aan de Leergang bewegingsonderwijs. De reden die als eerste reden het meest werd gegeven betreft de kwaliteitsimpuls en de beoogde kwaliteitsverbetering (9 keer), waarbij het dan gaat om de kwaliteit van het bewegingsonderwijs in het basisonderwijs, de kwaliteit van het lesgeven en de didactische vaardigheden door de deelnemers, de motivatie en bewuste keuze van de cursisten. De Leergang biedt een (inhoudelijk) goed en stevig programma dat voorziet in een behoefte van het veld en waarin eisen op niveau worden gesteld en duidelijke richtlijnen zijn gegeven met betrekking tot de eigen vaardigheid (stage-eisen). Verder is de aandacht voor het vakspecialisme, de vakkennis en vakbekwaamheid genoemd (3 keer). Tot slot is ook de ontwikkeling van studenten tijdens de cursus én het enthousiaste docententeam die allen ook nog in de praktijk werken genoemd.

De redenen die als tweede werden genoemd, hadden vooral te maken met de organisatie van de Leergang: de landelijke standaard en duidelijke richtlijnen vanuit de kaders; een heldere opbouw in (de inhoud van de) blokken; beter zicht in leerlijnen; koppeling van theoretische diepgang aan ontwikkeling in de praktijk (ook door de tijdelijke bevoegdheid); de intensieve lessen en begeleiding zorgen voor een extra leeropbrengst; praktijkgerichte toetsvormen en veel aandacht voor het proces; MRT als extra aandachtspunt. Maar ook de tijd die er wordt uitgetrokken om het bewegingsonderwijs écht een plaats te geven in het primair onderwijs en het effect op de initiële opleiding: de aandacht voor het bewegingsonderwijs voor groep 1 en 2 binnen de initiële opleiding is nu veel groter. Tot slot werd ook hier de deelname van gemotiveerde (en geselecteerde) studenten en cursisten genoemd (4 keer).

De redenen die als derde werden genoemd, waren meer divers. Genoemd werden:

- het stimuleert de basisschool na te denken over beleid ten aanzien van het bewegingsonderwijs en leidt tot kwaliteitsverbetering in lessen op basisscholen;

- evenwichtig programma en uitgaan van leerlijnen;
- betere mogelijkheid motorische problemen te signaleren;
- het werken met gemotiveerde studenten en het intensieve contact met de studenten/cursisten;
- het overleg (meermalen per jaar) over bijstelling/verbetering van het traject en profileringsmogelijkheden binnen de Pabo;
- de noodzakelijke regionale samenwerking tussen de vakdocenten, de ALO en het werkveld is heel positief.

Maar er zijn ook *knelpunten* geïnventariseerd en genoemd. Als eerste knelpunt dat wordt ervaren bij de Leergang bewegingsonderwijs op de eigen Pabo werden de volgende redenen gegeven.

- De studie- en stagebelasting van zowel studenten (initieel) als cursisten (postinitieel) in relatie tot kwaliteitsborging: te veel contacturen; te zware eisen (qua omvang en niveau); 4 blokken is teveel cq. te zwaar om direct na een pabo opleiding te doen (2 keer); de postinitieel bedoelde Leergang wordt als minor in het overladen programma aangeboden.
- De training van de eigen vaardigheid.
- De frictie tussen het competentiegericht opleiden en de eisen van de Leergang met een meer traditionele opleidingsvisie.
- De tijds- en werkdruk voor docenten van de Leergang: de begeleiding op de lesgeefwerkvloer is gering (één lesbezoek per blok); het vele nakijkwerk van portfolio's.
- De directeuren en scholen kunnen niet altijd medewerking verlenen aan de werving en het verlenen van stageplekken bij vakleerkrachten. Verder is er niet altijd een helder beeld van de belasting en de benodigde tijdsinvestering van Leergang voor de veelal beginnende leerkrachten.
- Het ontbreken van een landelijk beleid: het feit dat je geen bevoegdheid hebt voor bewegingsonderwijs zonder Leergang is onterecht.

Als tweede reden wordt vooral gewezen op gevolgen voor de studenten en cursisten, de scholen en de Pabo's.

- De belasting van de studenten en cursisten: belastbaarheid voor cursisten (ook fysiek) met een volledige baan is groot (2 keer); het postinitiële traject brengt hoge kosten met zich mee en cursisten ontvangen weinig facilitering vanuit de eigen organisatie (2 keer); druk op het halen van de bevoegdheid om een baan te kunnen krijgen.
- De gevolgen voor de scholen en besturen: de competentie (kwaliteit) van de stagebegeleiding in werkveld is een knelpunt; de grote hoeveelheid stagelessen voor ervaren leerkrachten; de geringe kans, die veel schoolbesturen kunnen geven aan de vakleerkracht, dus cursisten; scholen hebben problemen met inzet vakdocenten én het zicht van groepsleerkracht op beweging ontbreekt hierdoor;
- De Pabo's krijgen ongeschikte studenten voor de Leergang die anders geen werk kunnen krijgen én er is te weinig personeel en accommodatie om meer dan 24 studenten te kunnen opleiden per nieuw schooljaar.

Gevraagd wordt om een discussie in de politiek over de Leergang en een eventuele heroverweging van de gemaakte keuze, bijvoorbeeld of er niet te veel het accent wordt gelegd op het 'vakleerkracht' zijn in plaats van het goed kunnen lesgeven in de groep.

Ook bij de derde reden wordt vooral gewezen op de rol van besturen en scholen: deze maken gedwongen door de financiën een keuze tussen de bevoegde groepsleerkracht en de vakleerkracht en/of oefenen een grote druk uit om de Leergang te volgen (ook bij studenten met weinig affiniteit met het vak). Ook zijn er veel organisatorische problemen om breed op school stagelessen te kunnen geven. Daarnaast wordt gewezen de organisatie van de Leergang op de Pabo: de kosten van het certificaat; de contacttijd en studiekosten die op gespannen voet met

elkaar staan; de druk van besturen om meer blokken initieel aan te bieden, zonder dat deze goed oog hebben voor de kwaliteit en de benodigde verwerkingstijd. De suggestie wordt gedaan om op basis van de eerste twee blokken de bevoegdheid voor 5 jaar te verstrekken en de blokken 3 en 4 daarna te laten doen. Tot slot wordt nog genoemd dat de Stichting Postinitieel HBO te veel onnodige eisen met betrekking tot de certificering stelt.

4 SAMENVATTING EN CONCLUSIES

“Met de leergang hebben we een traject wat absoluut een kwaliteitsimpuls voor het bewegingsonderwijs kan betekenen. Het hele traject omvat ook meer dan alleen bewegingsonderwijs. Zaken als het schoolplein, sportstimulering, MRT, vakvisie en leerlingvolgsystemen komen allemaal aan bod. Mede daardoor kunnen de mensen met een eindcertificaat zeer veel betekenen voor een basisschool!”

4.1 Samenvatting

Het advies van de SLO (1999) is door het Landelijk overleg opleidingen basisonderwijs (LOBO) geconcretiseerd in de publicatie ‘Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via Pabo’. In het algemeen gedeelte worden de opzet, inhoud en werkwijze beschreven en verantwoord. Samen met het daarna volgende specifieke deel liggen er volgens de ontwikkelgroep goede aangrijpingspunten voor de verschillende Pabo’s om ook op dit onderdeel van hun opleidings- en naschoolingstaak kwaliteit te bieden.

4.1.1 Algemene gegevens

Met de deelname van driekwart van de aangeschreven Pabo’s aan het onderzoek kan een representatief beeld worden geschetst van de situatie op de Pabo’s wat betreft de Leergang bewegingsonderwijs. De vragenlijst is het meest ingevuld door docenten bewegingsonderwijs.

4.1.2 Licentie

Het programma zoals dat door de SLO is opgesteld en door het LOBO is gevolgd, wordt in grote lijnen door de Pabo’s goed gevolgd. Aandachtspunten zijn het startniveau van de studenten, de betrokkenheid van de scholen en de besturen, de begeleiding en de toetsing. Nadat in 2004 en 2005 enkele Pabo’s (die meededen in het onderzoek) een licentie verkregen, nam dit aantal snel toe in 2006 en vooral in 2007. De Stichting PostHBO heeft in oktober 2007 19 van de 37 Pabo’s een licentie verstrekt voor het aanbieden van de Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs (een drietal is nog ‘onder handen’). Om de licentie te behouden, dienen de Pabo’s na een jaar kwaliteitsrapportages te versturen naar de Stichting Postinitieel. Deze worden voor het eerst voor 1 november 2007 verwacht.

Op enkele Pabo’s wordt het programma voor het aanbieden cq. uitvoeren van de Leergang bewegingsonderwijs op dit moment of in dit studiejaar op kleine punten en passend bij landelijke ontwikkelingen herzien.

Het programma van de Leergang bewegingsonderwijs wordt beschouwd als een uitbreiding van de vakbekwaamheid die tevens leidt tot een bevoegdheid tot formele uitoefening van deze bekwaamheid voor het *gehele* primair onderwijs (dus basisscholen, scholen voor speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs). Van de Pabo’s die meededen in het onderzoek besteedt bijna de helft specifiek aandacht aan het bewegingsonderwijs in het speciaal onderwijs, bijvoorbeeld door aandacht aan de motorische remedial teaching te besteden; door de thema's mrt, zorg, differentiatie heen dit aan de orde te stellen; in het aanbod en stagemogelijkheden; bezoek aan speciaal onderwijs en artikelen. Pabo’s die hieraan geen specifieke aandacht besteden, verwijzen naar het initiële programma of geven aan dat de tijd in de Leergang hiervoor te gering is.

4.1.3 Organisatie op de Pabo

Minor of major programma

De situatie is dat de Pabo’s de Blokken van de Leergang bewegingsonderwijs in verschillende programma’s aanbieden:

- geheel of gedeeltelijk in de initiële Pabo-opleiding;
- in een postinitieel scholingstraject na de initiële Pabo-opleiding;
- in een 'mengvorm' waarbij modules als delen van de Leergang initieel en delen postinitieel worden aangeboden.

Wanneer de ontwikkeling van de blokken in het initiële programma van de Pabo's wordt bekeken, valt op dat het eerste blok het meest wordt aangeboden en ongeveer gelijk is gebleven over de vier schooljaren. Het tweede blok wordt in sterk toenemende mate in het initiële programma aangeboden. En, hoewel er een stijgende lijn is te zien bij de blokken 3 en 4 in het initiële programma, is dit bij drie van de Pabo's in het initiële programma georganiseerd.

Wanneer de ontwikkeling van de blokken in het postinitieel programma van de Pabo's wordt bekeken, valt op dat alle blokken in sterk toenemende mate in het postinitieel programma worden aangeboden. Pas met ingang van dit schooljaar worden er meer blokken 3 en 4 aangeboden op de Pabo's in het postinitieel programma dan blokken 1 en 2. De ontwikkeling van de blokken 3 en 4 gaat overigens in een zelfde tempo.

Planning

Wanneer (een deel van) de Leergang bewegingsonderwijs in de minor als onderdeel van de initiële Pabo-opleiding wordt verzorgd, kunnen de diverse blokken in verschillende periodes van de initiële opleiding worden aangeboden. De blokken van de Leergang worden vooral in het derde en vierde jaar van de initiële Pabo-opleiding aangeboden. De blokken 1 en 2 worden het meest door de Pabo's aangeboden in het initiële programma. Het derde en vierde blok wordt op een klein aantal Pabo's in het derde en (meer nog) vierde leerjaar van de initiële Pabo-opleiding.

Een ander aspect van de planning van de blokken is het feit of de student het programma gericht op het bewegingsonderwijs aan het jonge kind (de leerlingen in groep 1 en 2) met goed gevolg moet hebben afgerond op het moment dat met de Leergang Bewegingsonderwijs wordt begonnen. Meer dan driekwart van de respondenten geeft aan dat dit inderdaad het geval is. Alleen wanneer een student over passende EVC's (zie verder) beschikt wordt deze eerder toegelaten.

Begeleiding

De begeleiding van de studenten kan op verschillende manieren worden georganiseerd bij het volgen van de Leergang bewegingsonderwijs. Het merendeel van de Pabo's begeleidt door middel van coaching, portfoliobegeleiding en praktijkbegeleiding (via assessment). De meeste respondenten ervaren wel knelpunten en noemen vooral de bij de Pabo-docenten beschikbare tijd voor praktijkbegeleiding, de geschiktheid van vakleerkrachten op de basisscholen en de eisen van contacttijd.

Toetsing

Kennis, bewegingsvaardigheden en lesgeefvaardigheden worden binnen de Leergang bewegingsonderwijs op verschillende manieren getoetst. De kennis wordt met name op de Pabo getoetst met een schriftelijke toets of werkstuk en mondeling (een criterium gericht interview). De lesgeefvaardigheden worden schriftelijk getoetst (werkstuk) en als prestaties op oefeningen: dit gebeurt in ongeveer gelijke mate op de Pabo als op de stage/werkplek. De bewegingsvaardigheden worden vooral met prestaties op oefeningen op de Pabo en minder op de stag/werkplek getoetst.

eindoordeel wordt altijd door de Pabo gegeven. Meer dan de helft van de respondenten ervaart knelpunten en noemt daarbij de benodigde tijd, het ontbreken van criteria voor het toetsen van een portfolio en de soms onvoldoende kwaliteit van het videomateriaal/bewijsmateriaal.

Vrijstellingen

Opleidingen moeten maatwerk bieden aan hun studenten. Een belangrijk instrument in dat proces vormt het systematisch verzamelen van informatie over 'eerder of elders verworven competenties' (EVC's). Deze systematiek wordt ook toegepast op deelnemers aan de Leergang, maar tweederde van de respondenten gaf aan dat studenten geen vrijstelling krijgen voor bepaalde onderdelen. Eventueel wordt een vrijstelling voor EHBO of BHV gegeven wanneer een student het diploma heeft gehaald. Studenten hebben soms de ALO deels doorlopen. De Pabo's beschikken over criteria en een EVC procedure, waarbij de begrippen 'bewijsmateriaal' en een 'individueel traject' meerdere keren worden genoemd en vooral de docenten van de Leergang een rol spelen. Een respondent gaf aan "bijna iedere student /cursist wil alles meemaken maar wil niet getoetst worden".

Stage

De stage binnen de Leergang Bewegingsonderwijs kan uit verschillende activiteiten bestaan. Het zelf lesgeven (voorbereiden, verzorgen, evalueren, reflecteren, leren cq. bijstellen) en de verslaglegging komt het meest voor, maar ook het didactisch practicum, het observeren van groepsdocenten, een vakleerplan schrijven en collegiale consultatie worden door veel Pabo's genoemd. Het counsellen van groepsleerkrachten wordt het minst genoemd.

Bevoegdheden

Op het merendeel van de Pabo's ervaren de respondenten geen knelpunten om te voldoen aan de bevoegdheidseisen voor de docenten die binnen de Pabo bij de Leergang bewegingsonderwijs lesgeven. Een oplossing wordt soms gevonden door het inhuren van deskundig personeel. Pabo's die wel knelpunten ervaren, noemen dat er geen vakleerkrachten als coaches beschikbaar of te vinden zijn en de facilitering qua tijd door de schooldirecties om een studie te volgen.

Locatie en materialen

Ruim driekwart van de respondenten ervaart geen knelpunten wat betreft de locatie en de materialen die nodig zijn om de Leergang bewegingsonderwijs goed te kunnen aanbieden.

Kwaliteitsbewaking

Een kwart van de respondenten ervaren knelpunten bij de kwaliteitsbewaking die nodig is om gecertificeerd te worden cq. blijven voor de Leergang bewegingsonderwijs. Ook hier wordt de beschikbare tijd voornamelijk als knelpunt genoemd.

4.1.4 Getallen

In het huidige studiejaar is het aantal studenten dat deelneemt aan de blokken in de initiële opleiding voor het eerste blok groter dan het aantal cursisten dat deze blokken in het postinitiële programma volgt. Voor de blokken 2, 3 en 4 is dit andersom: meer cursisten volgen deze blokken in het postinitiële programma dan in het initiële programma.

Het aantal studenten dat de blokken 1, 2 en 3 volgt stijgt in de vier studie jaren. Bij het aantal studenten voor het blok 4 blijft het aantal in het schooljaar 2007-2008 achter bij het aantal studenten in het schooljaar 2006-2007.

Het aantal cursisten in het postinitiële programma dat de blokken 3 en 4 volgt stijgt in de vier studie jaren. Bij de aantallen studenten voor de blokken 1 en 2 blijft het aantal in het schooljaar

2007-2008 ongeveer gelijk aan het aantal studenten in het schooljaar 2006-2007. In het schooljaar 2007-2008 is het aantal studenten dat in het postinitieële programma deelneemt aan de blokken 2, 3 en 4 min of meer gelijk (blok 1 wordt relatief meer in het initiële programma gevolgd).

Aantal afgestudeerden

Deelnemers die de Leergang Bewegingsonderwijs met goed gevolg hebben afgesloten, ontvangen het getuigschrift voor de aanvullende bevoegdheid voor bewegingsonderwijs voor het gehele primair onderwijs, af te geven door het opleidingsinstituut. Ook worden de deelnemers geregistreerd door de Stichting Postinitieel. Zowel het aantal afgestudeerde studenten/cursisten als het aantal gecertificeerden stijgt in de drie afgesloten studie jaren (respectievelijk van 120 in het schooljaar 2004-2005 naar 361 in het schooljaar 2006-2007 én van 60 in het schooljaar 2004-2005 tot 420 in het schooljaar 2006-2007). Ruim driekwart van de respondenten heeft aangegeven dat meer dan de helft van de studenten de blokken (die worden aangeboden aan de betreffende Pabo) binnen de gestelde tijd afsluit.

Kosten

De kosten voor het volgen van de blokken kunnen variëren. Aan de Pabo's is gevraagd wat de studiekosten van de blokken voor de studenten en cursisten op hun Pabo zijn/waren (met uitzondering van materiaal- en boekenkosten, reiskosten). De kosten varieerden van € 750 tot € 900 per blok, maar veruit het meest werd het (in het LOBO afgesproken) bedrag van € 825 genoemd. Dit is per Pabo over alle studie jaren gelijk. Wanneer de blokken in het initiële programma worden gevolgd, zijn hieraan geen extra kosten verbonden.

4.1.5 Kwalitatief oordeel

Waardering studiebelasting

Met de Leergang Bewegingsonderwijs wordt een verbetering van de kwaliteit van het bewegingsonderwijs beoogd. Ongeveer driekwart van de respondenten waardeert de studiebelasting wat betreft de zelfstudie, college-/contacturen en praktijken, passend in relatie tot de beoogde kwaliteitsverbetering.

Positief of knelpunt

Het bestuur van het netwerk bewegingsonderwijs heeft begin 2006 een inventariserend onderzoek gedaan naar de positionering en realisering van de Leergang. De conclusie was dat er een complex en in een aantal gevallen tegenstrijdig beeld ontstaat van de realisering van de leergang. Zowel positieve als zorgpunten zijn benoemd.

Aan de Pabo's is in de enquête gevraagd maximaal drie punten te noemen die ze *positief* waarderen aan de Leergang bewegingsonderwijs. Genoemd werden:

- de kwaliteitsimpuls en de beoogde kwaliteitsverbetering: het stimuleert de basisschool na te denken over beleid ten aanzien van het bewegingsonderwijs en het leidt tot kwaliteitsverbetering in lessen op basisscholen en een betere mogelijkheid om motorische problemen te signaleren;
- het programma met een landelijke standaard, inhoudelijk heldere opbouw, koppeling van theorie aan praktijk, begeleiding en toetsing;
- de aandacht voor het vakspecialisme, de vakkennis en vakbekwaamheid;
- de ontwikkeling van gemotiveerde (en geselecteerde) studenten/cursisten tijdens de cursus én
- het enthousiaste docententeam.
- het overleg (meermalen per jaar) over bijstelling/verbetering van het traject en profileringsmogelijkheden binnen de Pabo en met andere (opleidings)instellingen in het werkveld.

Maar er zijn ook *knelpunten* geïnventariseerd en genoemd:

- de studie- en stagebelasting van zowel studenten (initieel) als cursisten (postinitieel) in relatie tot kwaliteitsborging: te veel contacturen; de kosten; de druk om de bevoegdheid te halen;
- de organisatie van de Leergang op de Pabo (de kosten van het certificaat; de contacttijd in relatie tot de studiekosten; de druk van besturen om meer blokken initieel aan te bieden);
- de frictie tussen het competentiegericht opleiden en de eisen van de Leergang met een meer traditionele opleidingsvisie;
- de tijds- en werkdruk voor docenten van de Leergang (ontwikkeling, begeleiding, nakijkwerk);
- de houding van de directeuren en scholen (stagelessen faciliteren, zwaarte van de Leergang, betalen van cq. delen in de kosten) en (financiële) keuze voor vakleerkrachten, groepsleerkrachten en cursisten van de Leergang;
- het ontbreken van een duidelijke implementatie van het landelijk beleid.

4.2 Conclusies

Kwaliteitsverbetering

De kwaliteitsverbetering wordt door de Pabo's als positieve ontwikkeling beoordeeld. De Leergang bewegingsonderwijs is niet bedoeld om te repareren wat er was maar om meer te bieden dan ooit aan bewegingsonderwijs is gegeven.

Minor of major programma

De situatie is dat de Pabo's de blokken van de Leergang bewegingsonderwijs in verschillende programma's aanbieden:

- geheel of gedeeltelijk in de initiële Pabo-opleiding;
- in een postinitieel scholingstraject na de initiële Pabo-opleiding;
- in een 'mengvorm' waarbij modules als delen van de Leergang initieel en delen postinitieel worden aangeboden.

Vanuit het werkveld is er een zekere angst voor het 'inzakken' van de gehele Leergang in het initiële programma: dit zal tot verschraling en een grote druk leiden. Meer dan driekwart van de respondenten geeft aan dat studenten het programma gericht op het bewegingsonderwijs aan het jonge kind (de leerlingen in groep 1 en 2) met goed gevolg moet hebben afgerond op het moment dat met de Leergang Bewegingsonderwijs wordt begonnen. De concentrische opzet van de Leergang vraagt om doorlooptijd. Pas wanneer een student/cursist startbekwaam is, kan de inhoud van met name de blokken 3 en 4 pas werkelijk worden geleerd. De koppeling van theorie en praktijk in de Leergang is zwaar maar zorgt ook voor verankering van het geleerde. Het onderzoek laat zien dat, hoewel er een stijgende lijn is te zien bij de blokken 3 en 4 in het initiële programma, dit op zijn hoogst bij een kwart van de Pabo's in het initiële programma georganiseerd is. Er worden niet snel vrijstellingen gegeven. Wanneer dit gebeurt op basis van EVC's, zijn hiervoor criteria en een EVC procedure ontwikkeld en zijn verantwoordelijke docenten (of anderen) van de Leergang aangewezen

Organisatie

De Pabo's ondervinden soms in de organisatie van de Leergang problemen.

- De begeleiding van de studenten door de Pabo's krijgt vorm door middel van coaching, portfoliobegeleiding en praktijkbegeleiding (via assessment). Maar de beschikbare tijd vanuit de Pabo's is een probleem.

- De begeleiding op de stageplek kan niet altijd door een 'breed geschoolde' (vak-)leerkracht worden gegeven; de eigen Pabo-docent heeft niet altijd de tijd de student/cursist op de stageplek te bezoeken.
- De tijd die er is om aan de ontwikkeling van de Leergang vorm te geven en te voldoen aan de eisen van kwaliteitsbewaking die nodig is om gecertificeerd te blijven voor de Leergang bewegingsonderwijs is een knelpunt.
- Bij de toetsing zijn drie knelpunten te onderkennen:
 1. de lesgeefvaardigheden kunnen (met name door tijdgebrek) niet goed beoordeeld worden door de docenten van de Leergang. Dit wordt opgelost met een video-opname en een portfolio, maar er is nauwelijks een 'controle ter plaatse' op de stageschool;
 2. criteria voor het toetsen van een portfolio ontbreken;
 3. niet alle studenten maken een 'positieve keuze' voor de Leergang en hebben niet altijd voldoende bewegingsvaardigheden. Bij het toetsen van deze vaardigheden kan onder druk komen te staan gezien de noodzaak om het certificaat te behalen.

Het merendeel van de Pabo's ervaart geen knelpunten om te voldoen aan de bevoegdheidseisen voor de docenten die binnen de Pabo bij de Leergang bewegingsonderwijs lesgeven of wat betreft de locatie en de materialen die nodig zijn om de Leergang bewegingsonderwijs goed te kunnen aanbieden.

Aantal studenten

Het aantal studenten en cursisten dat deelneemt aan de Leergang neemt snel toe. In het huidige studiejaar is het aantal studenten dat deelneemt aan de blokken in de initiële opleiding voor het eerste blok groter dan het aantal cursisten dat deze blokken in het postinitiële programma volgt. Voor de blokken 2, 3 en 4 is dit andersom: meer cursisten volgen deze blokken in het postinitiële programma dan in het initiële programma.

Kosten

De kosten zijn niet op alle Pabo's gelijk maar vallen binnen de bandbreedte die als richtlijn door het LOBO is aangegeven.

Kwalitatief oordeel

Het bestuur van het netwerk bewegingsonderwijs heeft begin 2006 een inventariserend onderzoek gedaan naar de positionering en realisering van de Leergang. De conclusies van dit onderzoek zijn in lijn met de positieve punten en knelpunten die in het Pabo-onderzoek zijn genoemd.

Een vraagpunt is nog in hoeverre er instroomeisen mogen worden gesteld aan studenten die deel willen nemen aan de Leergang.

Op de vraag of de Leergang bewegingsonderwijs gecontinueerd moet worden, kan op basis van dit onderzoek een positief antwoord worden gegeven voor de volgende punten:

- de kwaliteitsimpuls is met de Leergang gegeven en wordt als passend ervaren in relatie tot de belasting van studenten;
- de argumenten pro liggen bij de kwaliteitsverbetering; het heldere programma; de specifieke aandacht voor het vak en gemotiveerde studenten;
- de argumenten contra gaan vooral over de organisatie van de opleiding (tijd, begeleiding, toetsing).

5 BIJLAGEN

5.1 Vragenlijst

De Leergang Vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via de Pabo wordt geëvalueerd. Eén van de onderdelen is het verkrijgen van een beeld van het programma voor Bewegingsonderwijs zoals dat wordt aangeboden en ervaren op de Pabo's. De meeste Pabo's zijn inmiddels gecertificeerd voor het aanbieden cq. uitvoeren van deze Leergang door de Stichting Postinitieel. De instituten die al gecertificeerd zijn, zijn dit via het document kwaliteitsborging van de Stichting Postinitieel. Zij hebben zich te houden aan de daarin genoemde eisen, zoals per blok minimaal 52 contacturen (uren in de zaal met de docent bewegingsonderwijs), theorietoets, toetsing door het werkveld, toetsing eigen vaardigheid, gehoorzaamheid in het in de juiste volgorde aanbieden van de blokken, kwaliteitszorg enz.. In deze vragenlijst wordt niet ingegaan op deze formele vereisten, maar met name op een aantal ervaringen bij de Pabo's.

Naam
Functie
Pabo
Plaats

1 Heeft uw Pabo een licentie verworven voor het aanbieden cq. uitvoeren van de Leergang Vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via de Pabo (kortweg Leergang bewegingsonderwijs)?

ja, in 2004

ja, in 2005

ja, in 2006

ja, in 2007

nee, nog niet gecertificeerd, maar wel in de procedure

nee, nog niet gecertificeerd, en ook niet in de procedure

2 Wordt het programma voor het aanbieden cq. uitvoeren van de Leergang bewegingsonderwijs op dit moment herzien?

ja, voor het studiejaar -

nee

Toelichting:

3 Leidt het programma van de Leergang bewegingsonderwijs op dit moment ook op voor het speciaal onderwijs?

ja

nee

Toelichting:

4 De Pabo's bieden de Blokken van de Leergang bewegingsonderwijs in verschillende programma's aan:

- in de initiële Pabo-opleiding;
- in een postinitieel scholingstraject na de initiële Pabo-opleiding;
- als modules waarvan een deel tijdens en een deel na de initiële Pabo-opleiding wordt gevolgd.

Hoe is de Leergang bewegingsonderwijs op uw opleiding georganiseerd? Dit kan voor de verschillende studiejaren anders zijn.

Wilt u aankruisen in welk programma elk van de blokken binnen uw programma een plaats hebben/hadden? Wanneer u een deel van de blokken aanbiedt tijdens en een deel na de reguliere Pabo-opleiding, zet bij beide een kruis.

	2004 - 2005		2005 - 2006		2006 - 2007		2007 - 2008	
	initieel	postini tieel	initieel	postini tieel	initiee l	postin tieel	initieel	postini tieel
<i>Blok 1: Aanbieden van activiteiten</i>								
<i>Blok 2: Begeleiding en leerhulp</i>								
<i>Blok 3: Vakspecialisme</i>								
<i>Blok 4: Maatwerk</i>								

5 Wanneer (een deel van) de Leergang bewegingsonderwijs in de minor als onderdeel van de reguliere Pabo-opleiding wordt verzorgd, kunnen de diverse blokken in verschillende periodes van de reguliere opleiding worden aangeboden.

Wilt u aankruisen in welk jaar elk van de blokken binnen uw programma voor het schooljaar 2007-2008 een plaats hebben?

U kunt meerdere jaren aankruisen.

	Eerste jaar (opleidings- bekwaam)	Tweede jaar (beroepstaken- bekwaam)	Derde jaar (werkplek- bekwaam)	Vierde jaar (startbekwaam)
<i>Blok 1: Aanbieden van activiteiten</i>				
<i>Blok 2: Begeleiding en leerhulp</i>				
<i>Blok 3: Vakspecialisme</i>				
<i>Blok 4: Maatwerk</i>				

6 Op welke wijze wordt de begeleiding van de studenten georganiseerd bij het volgen van de Leergang bewegingsonderwijs?

U kunt meerdere antwoordcategorieën aankruisen.

- coaching in het algemeen door de docent van de Pabo
- coaching in het algemeen vanuit de school (mentor, vakleerkracht)
- portfoliobegeleiding door de docent van de Pabo
- portfoliobegeleiding vanuit de school (mentor, vakleerkracht)
- praktijkbegeleiding door de docent van de Pabo
- praktijkbegeleiding vanuit de school (mentor, vakleerkracht)
- anders, namelijk

7 Ervaart u knelpunten bij de begeleiding van uw studenten?

- nee
- ja, namelijk

8 Verschillende aspecten worden binnen de Leergang bewegingsonderwijs getoetst. De volgende vraag is gericht op de wijze waarop de verschillende aspecten door uw Pabo wordt getoetst.

Wilt u aankruisen welke wijze van toetsing voor uw Pabo van toepassing is?

	Schriftelijke toets of werkstuk		Mondeling (criterium gericht interview)		Prestaties op oefeningen	
	Pabo	stage/ werkplek	Pabo	stage/ werkplek	Pabo	stage/ werkplek
kennis						
bewegingsvaardigheden						
lesgeefvaardigheden						
anders, namelijk						

9 Ervaart u knelpunten bij de toetsing van de studenten?

- nee
- ja, namelijk

10 Kunnen studenten vrijstelling krijgen voor bepaalde onderdelen van de Leergang bewegingsonderwijs?

0 nee

0 ja

Voor welke onderdelen? -----

Op basis van welke criteria? -----

Hoe wordt er omgegaan met eerder of elders verworven competenties op het gebied van het beweging(sonderwijs)? -----

Wie beoordeelt de eerder of elders verworven competenties? -----

11 Met de Leergang bewegingsonderwijs wordt een verbetering van de kwaliteit van het bewegingsonderwijs beoogd.

Wilt u aankruisen hoe u de studiebelasting in relatie tot deze kwaliteitsverbetering waardeert?

	Te veel in verhouding tot de beoogde kwaliteitsverbetering	Passend in verhouding tot de beoogde kwaliteitsverbetering	Te weinig in verhouding tot de beoogde kwaliteitsverbetering
Aantal college-/ contacturen			
Aantal uren zelfstudie			
Aantal praktijkuren			
Anders, namelijk			

12 Waaruit bestaan de stage-activiteiten voor de studenten bij de Leergang bewegingsonderwijs op uw Pabo?

U kunt meerdere antwoordcategorieën aankruisen.

0 didactisch practicum

0 zelf lesgeven (voorbereiden, verzorgen, evalueren, reflecteren, leren cq. bijstellen)

0 observeren van groepsdocenten

0 collegiale consultatie

0 counselen van groepsleerkrachten

0 verslaglegging

0 vakleerplan schrijven voor bewegingsonderwijs

0 anders, namelijk

13 Om een indruk te krijgen van de hoeveelheid studenten die de Leergang bewegingsonderwijs volgen, vragen we u in onderstaande matrix het aantal studenten/cursisten in te vullen dat aan het blok deelneemt/deelnam in het betreffende studiejaar.

	<i>Studiejaar 2004 - 2005</i>		<i>Studiejaar 2005 - 2006</i>		<i>Studiejaar 2006 - 2007</i>		<i>Studiejaar 2007 - 2008</i>	
	initieel	postinitieel	initieel	postinitieel	initieel	postinitieel	initieel	postinitieel
<i>Blok 1: Aanbieden van activiteiten</i>								
<i>Blok 2: Begeleiding en leerhulp</i>								
<i>Blok 3: Vakspecialisme</i>								
<i>Blok 4: Maatwerk</i>								

14 Hoeveel studenten/cursisten hebben de Leergang bewegingsonderwijs met goed gevolg afgesloten en zijn gecertificeerd door de Stichting Postinitieel?

Wilt u de aantallen studenten/cursisten invullen in de verschillende cellen? Wanneer een student/cursist én met goed gevolg de Leergang heeft afgesloten én gecertificeerd is, telt u deze student/cursist in beide regels mee.

	2004 - 2005		2005 - 2006		2006 - 2007	
	initieel	postinitieel	initieel	postinitieel	initieel	postinitieel
<i>Met goed gevolg afgesloten</i>						
<i>Gecertificeerd</i>						

15 De kosten voor het volgen van de Blokken kunnen variëren. Wat zijn/waren bij uw Pabo de studiekosten van de Blokken voor de studenten (met uitzondering van materiaal- en boekenkosten, reiskosten)?

	<i>Studiejaar 2004 - 2005</i>	<i>Studiejaar 2005 - 2006</i>	<i>Studiejaar 2006 - 2007</i>	<i>Studiejaar 2007 - 2008</i>
<i>Blok 1: Aanbieden van activiteiten</i>	€	€	€	€
<i>Blok 2: Begeleiding en leerhulp</i>	€	€	€	€
<i>Blok 3: Vakspecialisme</i>	€	€	€	€
<i>Blok 4: Maatwerk</i>	€	€	€	€

16 Hoeveel studenten halen de Blokken binnen de gestelde tijd?
 op een enkeling na sluiten alle studenten de blokken binnen de gestelde tijd af
 ongeveer de helft van de studenten sluit de blokken binnen de gestelde tijd af
 op een enkeling na sluiten alle studenten de blokken met vertraging af
 anders, namelijk

17 Ervaart u knelpunten om te voldoen aan de bevoegdheidseisen voor de docenten die binnen uw Pabo bij de Leergang bewegingsonderwijs lesgeven?
 nee
 ja, namelijk

18 Ervaart u knelpunten wat betreft de locatie en de materialen die nodig zijn om de Leergang bewegingsonderwijs goed te kunnen aanbieden?

U kunt meerdere antwoorden aankruisen.

ja, met de locatie namelijk
 ja, met de materialen namelijk
 nee

19 Ervaart u knelpunten bij de kwaliteitsbewaking die nodig is om gecertificeerd te worden cq. blijven voor de Leergang bewegingsonderwijs?

0 nee

0 ja, namelijk

20 Kunt u maximaal drie punten noemen die u *positief* waardeert aan de Leergang bewegingsonderwijs op uw Pabo?

1.

2.

3.

21 Kunt u maximaal drie punten noemen die u als *knelpunt* ervaart bij de Leergang bewegingsonderwijs op uw Pabo?

1.

2.

3.

Hartelijk dank voor uw medewerking!

5.2 Tabellen

Tabel 3.3: Aantal Pabo's met verschillende blokken in het initiële en postinitiële programma

	2004 - 2005		2005 - 2006		2006 - 2007		2007 - 2008	
	initieel	postinitieel	initieel	postinitieel	initieel	postinitieel	initieel	postinitieel
<i>Blok 1: Aanbieden van activiteiten</i>	16	3	18	8	18	13	18	12
<i>Blok 2: Begeleiding en leerhulp</i>	4	2	5	9	8	14	13	13
<i>Blok 3: Vakspecialisme</i>	1	2	3	6	3	13	5	15
<i>Blok 4: Maatwerk</i>	0	3	2	6	2	13	3	15

Figuur 3.4: Blokken in een studiejaar bij de verschillende Pabo's

	Eerste jaar (opleidings- bekwaam)	Tweede jaar (beroepstaken- bekwaam)	Derde jaar (werkplek- bekwaam)	Vierde jaar (startbekwaam)
Blok 1: Aanbieden van activiteiten	1	2	11	9
Blok 2: Begeleiding en leerhulp	0	1	6	8
Blok 3: Vakspecialisme	0	0	2	3
Blok 4: Maatwerk	0	0	1	3

Tabel 3.7: De toetsing door de begeleider van de Pabo en/of de begeleider vanuit de school

	Begeleider van de Pabo	Begeleider vanuit de school
kennis	17	3
bewegingsvaardigheden	16	4
lesgeefvaardigheden	16	16
anders	4	0